ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

(2)

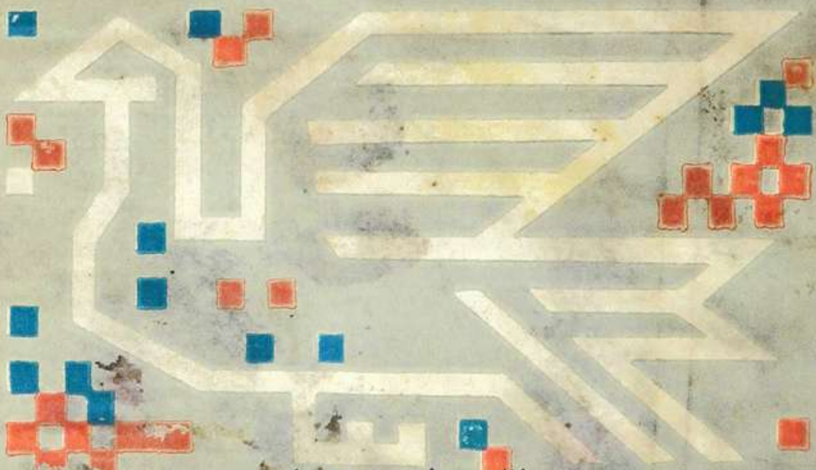

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى

(2)

توپلاپ رەتلىگۈچىلەر: مەھەممەت سىدىق تومۇرى
ھاجى ئەخمەت
مۇتەللىپ پالتاخۇن
تۇرسۇن زېرىدىن

FROM THE LIBRARY OF HAJI PAHTA GULAMETTIN
EAST TURKISTAN NAT'L RESEARCH CENTER INC

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى : ماخمۇتجان ئىسلام

مۇندەرىجە

قۇشنىڭ ئارزۇسى 1
ئۆكۈز بىلەن پاقا 3
ماختانچاقنىڭ ئاقىۋىتى 4
تەدبىرلىك ئىشەك 6
ئىت مۈشۈككە نېمىشقا ئۆچ بولۇپ قالغان؟ 8
تەكەببۇر مەلىكە 10
هايۋانلارنىڭ دەتالاشلىرى 13
توشقان بىلەن ئۆدەك 14
ئىلان بىلەن چۈمۈلە 15
ئىبرەت 17
نوچى بىلەن چېچەن 18
تۆت دوست 20
مۈشۈك بىلەن تۆمۈچۈق 24
كالا بىلەن ئۆشكە 25
ئانار 27
كۈن ۋە ھەسەن ـ ھۈسەن 29
توخۇ، سۈسەر ھەم چاشقان 30
ھەسەل ھەرىسى بىلەن ئۈرۈك 32
كىرپە بىلەن توشقان 34
تۆلكە بىلەن چۈجە 35
ھورۇن ئىشەك 36

تۈلكە بىلەن غاز 37
پادىشا بىلەن چۈمۈلە 39
بىغەم كىشى 41
قىزغانچۇق خوشنىلار 43
پادىشانىڭ ساز تاللىشى 44
باي بىلەن دىخان 46
ئاچكوز 48
ئىككى گىجىك 49
پىل بىلەن خوراز 51
تۈلكە بىلەن بۆدۈنە 53
مۈشۈك پادىشا 56
«ئەجەبمۇ سېسىق ئىكەن!» 60
تۈلكە بىلەن تۇرنا 63
ئۈچ تۈلكە 66
تۈلكە بىلەن يولۋاس 61
ھىلىگەر تۈلكە 68
تاماخور بورە 70
تۈلكىنىڭ تاپقان دورىسى 71
ئات بىلەن يولۋاس 73
ئاچ بورە 75
بورە بىلەن ئوشكە 77
بوۋاينىڭ دوست ئىزلىشى 80
شورپا قىلامدۇق ـ كاۋاپمۇ؟ 82
بۇغا 83
تۈلكىنىڭ قۇيرىغى 84

توشقان ئوۋلاش 85
تۈلكە بىلەن ئېيىق 87
پاقىنىڭ لاپ ئۇرۇشى 90
بورى بىلەن قاپاق 92
ئات بىلەن ئىت 95
قارا غوجا بىلەن تايغان 97
هورۇن ئىت 98
مۈشۈك بىلەن چاشقان 99
تۈلكىنىڭ قۇيرۇق تاشلىشى 101
مايمۇن بىلەن چۈمۈلە 103
بالا بىلەن تورغاي 104
سا بىلەن بۇدۇنە 106
خام خىيال 108
تاپقان پۇلنى ئۈچكە بولمەن 109
پۇشايمان 111
شەپەرەڭ بىلەن ئوكۇز 113
قايسى ئوينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل 115
پەم 117
ئۈچ هورۇن 119
تەقدىرگە تەن بەرگەن 121
تومۇرچىنىڭ جاۋابى 123

قۇشنىڭ ئارزۇسى

ئىنتايىن گۈزەل ۋە ئەقىللىق بىر قۇش بولغان ئىكەن. ئۇ، يېقىملىق سايراپ، ئادەمگە ئوخشاش سۆزلىيەلەيدىكەن. بۇ قۇشنىڭ داڭقىنى ئاڭلىغان بىر پادىشا ئۇرغۇن كۈچ سەرپ قىلىپ ئۇنى تۇتقۇزۇپتۇ ۋە رەڭمۇ-رەڭ پوپۇك مونچاقلار بىلەن زىننەتلەنگەن ئالتۇن قەپەزگە سولاپ ئوردىسىغا ئېلىپ قويۇپتۇ. پادىشا بۇنى بەكمۇ ئەتىۋالايدىكەن، ئۆز قولى بىلەن ئوزۇقلاندۇرىدىكەن.

ئارىدىن خېلى ۋاقىتلار ئۆتۈپتۇ. لېكىن قۇش بىر قېتىممۇ ئېچىلىپ سايرىماپتۇ. ئۇ، دائىم غەمكىن ھالەتتە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ تۇرىدىكەن. بۇنى كۆرگەن پادىشا بىر كۈنى قول ئاستىدىكى ۋەزىر - ئۆلىمالىرىنى يىغىپ:

—ئېيتىڭلارچۇ، بۇ قۇش بىزنىڭ ھوزۇرىمىزدا نېمە ئۈچۈن سايرىمايدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

ۋەزىرلەردىن بىرى:

—بۇنىڭ سەۋەبىنى ئۇنىڭ ئۆزىدىن سوراپ كۆرەيلى، — دەپتۇ.

قۇشتىن نېمە ئۈچۈن سايرىمايدىغانلىقىنى سورىغان ئىكەن:

—قەپەزنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قويساڭلار، دەرەخ ئۈستىگە قونۇپ سايراپ بېرىمەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قۇش.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشا قەپەزنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قويۇشنى بۇيرۇپتۇ، قۇش قەپەزدىن چىقىپتۇ-دە، ھەجىنۇ-تالىنىڭ زىلۋا شېخىغا قونۇپ:

ئالتۇن قونداق قەپەزدىن،
ئىلىك-ئىلىك قومۇشۇم ياخشى.
بۇندا ھەسەل يىگەندىن،
ئەركىن تۇرمۇشۇم ياخشى!

دەپ بىر قېتىم سايراپلا، پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ

ئۆكۈز بىلەن پاقا

ئوتلاپ يۈرگەن بىر ئۆكۈز سۇ ئىچىش ئۈچۈن كۆلگە كەپتۇ. ئۇنى كۆرگەن پاقىلار ھەر تەرەپكە قېچىشىپتۇ. ھەممىسى ئۆكۈزنىڭ يوغانلىقىغا ھەيران بولۇشۇپتۇ. شۇ يەردە تۇرغان بىر قىزىل-قولتۇق پاقا:

—ھوي، نېمىشكە ھەيران بولىسىلەر ئۇنىڭ! يوغىناش قىيىن نەرسىمىكەن شۇنچە! مانا، ماڭا قاراڭلار. مەن ھازىر ئۆكۈزدىنمۇ يوغان بولىمەن، — دەپتۇ. ئۇ، ئىچىگە ھاۋانى تارتىپ، كۆپۈشكە باشلاپتۇ ھەم يولداشلىرىدىن:

— ئۆكۈزدەك بولدۇممۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. يولداشلىرى كۈلۈشۈپتۇ. كۈلگەنگە ئاچچىقى كەلگەن پاقا ئۆكۈزدەك بولىمەن دەپ، كۆچىنىپ ئىچىگە ھاۋانى تارتىۋېرىپ، چىڭقىلىپ كېتىپتۇ. ئاخىرى ئۇنىڭ كۆچىسىز، نېپىز قوساق تېرىسى «پوككىدە» يېرىلىپتۇ-دە، ئۆلۈپتۇ. «ئۆزەمنى بىلمەي شىلتىنىڭ ئېتىپتىمەن، پالاسقا يوگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن» دىگەن تەمسىل ئەنە شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

ماختانچاقنىڭ ئاقىۋىتى

ئىلگىرى ئاۋات بىر تاغ ئورمانلىقىدا خىلمۇ-خىل هايۋاناتلار ياشايدىكەن. يولۋاس دادىسىنىڭ ئورنىغا پادىشا بولغاندىن كېيىن، ئالدىغا ئۇچرىغاننى يەپ، خالىغاننى بوغۇپ ئۆلتۈرىۋېرىپتۇ. هايۋاناتلار تەرەپ-تەرەپكە قېچىپ كېتىپ، ئورمانلىقتا يولۋاسنىڭ ۋەزىرى تۈلكىلا يالغۇز قاپتۇ.

تۈلكە ئۆزىدىن ئەندىشە قىلىپ، قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئىزلەپتۇ. يولۋاسنىڭ ماختاشنى ياقتۇرىدىغان خۇي-پەيلىنى بىلگەچكە:

—ئۆزلىرىنىڭ بۇۋىسى يولۋاس غوجام، —دەپتۇ تۈلكە قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ، —ناهايىتى قامەتلىك، باتۇر ئىدى، شىكارغا تولا چىقاتتى، خالىغان ۋاقىتتا تاغدىن-تاغقا سەكرەپ، باتۇرلۇقنى مەشىق قىلاتتى. ئۆزلىرىنىڭ خۇي-پەيلىمۇ يولۋاس غوجامغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

—هەم، بەللى-بەللى! —دەپتۇ يولۋاس خۇشاللىقىدىن كېرىلىپ، —بوۋامنىڭ پەزىلەتلىرىنى نېمە ئۈچۈن ماڭا بالدۇرراق سۆزلەپ بەرمىدىڭ؟

—ئۇلۇغ شاهىم، —دەپتۇ تۈلكە ئىككى پۈكلىنىپ، —ئۆزلىرىدىن تەپتارتىپ سۆزلىمىگەن ئىدىم. «ئاتىسىنىڭ

ئىزىنى بالىسى باسىدۇ» دېگەن ماقال بار، سىلىمۇ بوۋى-
لىرىنىڭ ماھارىتىنى ھەشق قىلىپ تۇرسىلا.
ماختانچاق يولۋاس بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ھەمەن ئۇ-
چۇن تاغدىن - تاغقا سەكرەپ ئوتۇش ھېچگەپ ئەمەس»
دەپتۇ - دە، ئۇزى تۇرغان تاغدىن ئىككىنچى تاغقا قاراپ
سەكرىگەن ئىكەن، تاغ جىلغىسى ئارىلىغىدىكى توختام سۇ-
غا چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ.

تەدبىرلىك ئېشەك

بىر ئېشەك ئېدىرلىقتا ئوتلاۋاتسا، ئاچ قالغان بىر بۆرە كېلىپ قاپتۇ.

— ئوھوي، خويمۇ ئۇچراشتىڭ، — دەپتۇ بۆرە ئېشەككە قاراپ، — نەچچە كۈندىن بېرى سېنى ئىزلەپ يۈرەتتىم.

— نېمە قىلاتتىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ ئېشەك بۆرىدىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىسىنى ئويلاپ.

— سېنىڭ گۆشۈڭ ماڭا دورا بولۇپ قالدى، رازى بول! — دەپتۇ بۆرە.

يىراق - يېقىندا قۇتقۇزۇۋالىدىغان ئادەم يوقلۇقىنى بىلگەن ئېشەك ۋاقىرىيالماي كۆزىدىن ياش تۆكۈپ:

— ۋاي ئېسىت! ۋاي ئېسىت! — دەپ نالە قىپتۇ.

— ھە، نېمىگە ۋاي ئېسىت دەيسەن؟ — دەپ سوراپتۇ بۆرە.

— ۋاي، جان دوستۇم، — دەپتۇ ئېشەك، — مەرھۇم ئاتام ھايات ۋاقتىدا پۇتۇمنىڭ تۇۋىغى ئاستىدىكى بوشلۇققا بىر قارا خەت پۈتۈپ قويغان ئىدى، ئۆلۈمۈم ئالدىدا شۇنى بىر ئوقۇپ بەرسەڭ، سېنىڭدىن ئۇ دۇنيا - بۇ دۇنيا رازى بولاتتىم.

— بەردەبىر سېنى يەيمەنغۇ، بوپتۇ، ئوقۇپ بېرەي، قېنى كۆرسەت! — دەپتۇ بۆرە. ئۇ ئېگىلىپ يېقىن

كېلىشىگە ئىشەك راسا كۆچەپ بورنىنىڭ قۇلىغى تۈۋىگە قاملاشتۇرۇپ بېرنى تەپكەن ئىكەن، بورە تىك موللاق چۈشۈپ جان تالىشىپتۇ ۋە مۇنۇ بېيىتنى ئوقۇپ جان ئۈزۈپتۇ:

ئاتام ئوقۇمىغان قارا خەتنى،
ئانام ئوقۇمىغان قارا خەتنى؛
ئوقۇيمەن دەپ بىكار تاپتىم،
جېنىمغا توختىمىغان دەرتنى.

ئىت مۈشۈككە نېمىشقا ئۆچ بولۇپ قالغان؟

بۇرۇنىسىدا ئىت بىلەن مۈشۈك دوست بوپتۇ. مۈشۈك ئۆزىنى ئۇستا موزدۇز دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ. بىر يىلى كۈزدە ئىت ئۇنىڭغا:

— قىش كېلىپ، سوغاق چۈشكىچە ماڭا بىر جۈپ ئۆتۈك تىكىپ بەرسەڭ، — دەپتۇ.

— ماقۇل، يارىدىمەك قىلىپ تىكىپ بېرىمەن. لېكىن، بىر ئاي مۆھلەت كېرەك، — دەپتۇ مۈشۈك.

— ۋاقتى نېمانچە ئۇزۇن؟ تېزرەك بولسا ياخشى بولاتتى، — دەپتۇ ئىت.

— ھۈنەرگە ئۇستا بولغىنىم ئۈچۈن قولۇم بېسىق، سۈپەتلىك تىكىش ئۈچۈن كۆپرەك ۋاقىت كېتىدۇ، — دەپ ماختىنىپتۇ مۈشۈك.

ئۇلار تالاش - تارتىش قىلىپ ئاخىرى ئىككى ھەپتىگە پۈتۈشۈپتۇ. ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتۈپتۇ، ئەمما مۈشۈك ھورۇنلۇق قىلىپ قەيەر ئىسسىق بولسا شۇ يەردە ئۇخلاپ ئۆتۈكنى تىكمەپتۇ. دىگەن قەرەلدە ئىت ئۆتۈكنى ئالغىلى مۈشۈكنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ.

— ئىشىم بېسىق بولۇپ كېتىپ، تېخى قولغا ئالمىدىم، پىچىپ تەييارلاپ قويغان ئىدىم، خاپا بولماي بىر ھەپتە-

دىن كېيىن كەلگىن،— دەپتۇ مۇشۇك. ئىت قايتىپ كېتىپ-تۇ. بارغانسېرى سوغاق چۈشۈپتۇ. پۈتۈشكەن قەرەلدە ئىت يەنە كەپتۇ.

— ئوتكەن ھەپتە ئاغرىپ قېلىپ ئىش قىلالمىدىم. كېلەر ھەپتە كەلسەڭ،— دەپتۇ مۇشۇك كوزىنى يۇمۇپ خىجىل بول-غان قىياپەتتە.

ئىت ئىلاجسىز يەنە قايتىپ كېتىپتۇ. سوغاق تېخى-مۇ كۈچىيىپتۇ. ئىت تولا بېرىپ مۇشۇكتىن ئوتۇكنى ئا-لالماپتۇ. ئىت ھەر قېتىم بارغاندا:

— پۇت...پۇت!...مانا ھازىر قېلىپقا تارتىپ قويدۇم، ئەتىلا پۈتكۈزۈپ بېرىمەن، پۇت - پۇت!...— دەيدىكەن مۇ-شۇك سۇ پۈركۈپ تۇرۇپ.

ئوتۇكنى ئالالماي سوغاقتا پۇتى توڭۇپ كەتكەن ئىت جىلى بولۇپ ئاخىر ئۇزىنى بېسىۋالالماي ھەزەپ بىلەن مۇشۇككە ئېتىلىپتۇ. مۇشۇك دەرھاللا يېنىدىكى ئېگىز دە-رەخكە يامىشىپ چىقىۋاپتۇ.

شۇندىن بۇيان ئىت مۇشۇككە ئوچ بولۇپ قالغان ئىكەن. شۇڭا ئىت قاندا قىلمكى يەردە مۇشۇكنى كورسە، ئېتىلىپ بېرىپ قوغلاپ سۇرىدىكەن. مۇشۇكمۇ «پارتىمدە» قېچىپ دەرەخكە چىقىۋالىدىكەن - دە، «پۇت - پۇت...ئوتۇك-نى قېلىپقا تارتىپ قويدۇم، ئەتىلا پۈتكۈزۈپ بېرىمەن» دەپ كونا گېپىنى تەكرارلايدىكەن. «يالغانچىنىڭ ئەتىسى تۈگىمەس» دىگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغان ئىمىش.

تەكەببۇر مەلىكە

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا بولۇپ، ئۇنىڭ ئاي دىسە ئاي ئەمەس، كۈن دىسە كۈن ئەمەس گۈزەل بىر قىزى بار ئىكەن. مەلىكە بويىغا يېتىپ، كوزگە كورۈنگەندە تەرەپ-تەرەپتىن لايىق چىقىپ، قولىغىنى تىنجىتىمايدىغان بوپتۇ. لېكىن، مەلىكە لايىقلار-نىڭ بىردىنى «ئورۇق»، بىردىنى «سېمىز»، بىردىنى «پاكار»، بىردىنى «ئىگىز» دەپ ئەيىپ قويۇپ ياندۇرىۋېرىدىكەن. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ سىنىقىدىن ھېچكىم ئوتەلمەي، كوپ يىللار ئوتۇپ كېتىپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشا قىزىنىڭ ۋاقتى ئوتۇشۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى ئالدىغا چاقىرتىپ كېلىپ:

—قىزىم، مەن قېرىپ قالدىم. كوزۈمنىڭ ئوچۇقلۇ-غىدا ئاتىلىق پەرزىمنى ئادا قىلىۋەتسەم دەيمەن. ھەر قانداق مەقسەت-مۇددىئايىڭ بولسا ئېيتقىن، — دەپتۇ.

— ئەي جېنىم دادا، — دەپتۇ قىز دادىسىغا، — مەندەك گۈزەلنى بۇ ئىقلىمدا ئەمەس، يەتتە ئىقلىمنىڭ ھېچقايى-سىدا ھېچكىم كورمىگەن. مەن يەر يۈزىدە تېخى ئوز تەڭ-دىشىمنى ئۇچراتمىدىم. قاچان تەڭداش تېپىلسا، ئوزەمگە قوبۇل كورىمەن.

—ئۇنداق بولسا،—دەپتۇ پادىشا قىزىنىڭ كوڭلىدىكىنى چۈشىنىپ،—سەن دۇنيادا ھېچبىر تەڭدىشى يوق نەرسىنى ئىزلىمەكچى بولساڭ، كۈننىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئەلچى قويۇپ باققىن.

قىز دادىسىنىڭ مەسلىھەتى بىلەن كۈننىڭ ئالدىغا بېرىپ:

—ھەي كۈن،—دەپتۇ كورەڭلەپ،—جىمى ئالەمدە سەن ۋە مېنىڭدەك تەڭدىشى يوقلارنى ئۇچراتمىدىم. سېنى ھەممىدىن ئارتۇق ۋە چىرايلىق بىلىپ ئۆزەمگە لايىق كوردۇم. ئەگەر سەن ئىختىيار قىلساڭ، ئىككىمىز ئۆمۈرلۈك يولداش بولساق دەيمەن.

كۈن قىزغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپتۇ-دە:

—رەھمەت مەلىكەم، مېنىڭمۇ ئۆزەمگە لايىق بىر كەمچىلىگىم بار. مېنىڭ چىرايلىق يۈزۈم سىزگە ئەرزىگەن بىلەن، شۇ چىرايلىق يۈزۈمنى بەزىدە بۇلۇت توسىۋالىدۇ، ئۇ چاغدا مەن سىزگە ئەرزىمەي قالىمەن. شۇڭا مەندىن ئارتۇقراق بۇلۇتنىڭ ئالدىغا بېرىپ، شۇنىڭغا تەگسىڭىز توبدان بولارمىكىن،—دەپتۇ.

مەلىكە بۇلۇتنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئوز ئارزۇسىنى ئېيتىپتۇ.

—ئەي ئەقىللىق مەلىكەم،—دەپتۇ بۇلۇت،—مەندىن ئارتۇقراق تۇرىدىغان شامال بار، ئۇ مېنى خالىغان يەرگە ئۇچۇرۇپ كېتەلەيدۇ، شۇڭا مەن خىزمىتىڭىزنى ياخشى ئادا قىلالمايمەن، سىز بېرىپ شامالغا تەگسىڭىز قانداق بولارئىكىن!؟

مەلىكە بۇ يەردىن نائۈمىت بولۇپ شامالنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ شامال قىزنىڭ سوزىگە جاۋابەن، — تاغمۇ - تاغلاردىن ئېشىپ، ئوي - چوڭقۇرنى كېزىپ يۈرگىنىم بىلەن، بىر ئەسكى تامغىمۇ چامام يەتمەيدۇ. ئەسكى تام مېنىڭدىن كۈچلۈكرەك. سىز شۇنىڭغا ئېيتىپ باقىڭىز.

مەلىكە مەيۇسلەنگەن هالدا ئەسكى تامنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئەھۋالىنى بايان قىپتۇ.

— رەھمەت مەلىكەم، — دەپتۇ ئەسكى تام، — مەن شامالنى قورقۇتقىنىم بىلەن چاشقاندىن بەك قورقىمەن. ئۇ مېنىڭ ئاستىمغا كىرىۋېلىپ، بىقىنلىرىمنى غاجىلاپ، جىنىمغا ئارام بەرمەيدۇ. ئۇ مەندىن كۈچلۈكرەك، سىز بېرىپ شۇنىڭغا تېگىڭ.

مەلىكە بېرىپ چاشقانغا ئىلتىماس قىپتۇ. چاشقان ئۇيان - بۇيانغا قارىۋېلىپ ئاستا پىچىرلاپ شۇنداق دەپتۇ:

— جىمى ئالەمنىڭ كۈچلۈكى مۈشۈكتىن قورقمايمەن. خۇداغا شۈكرى، بىر - ئىككى ئېغىز ئويۇم بار. سىرتقا بېشىمنى چىقارماي تۇرۇپ، تويىنىڭ تەييارلىقىنى قىلالايمەن، — دەپ رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مەلىكە شامال ئۆتمەيدىغان ئەسكى تامنىڭ خوجايىنى چاشقاننىڭ مېھمانخانىسىدا ئوي - جايلىق بولۇپ قاپتۇ.

ھايۋانلارنىڭ دەتالاشلىرى

ئات، سىيىر ھەم ئىت ئۈچى، كىشىلەر قايسىمىزنى ياخشى كورىدۇ، دەپ دەتالاش قىلىشىپتۇ.

— ئەلۋەتتە، مېنى، — دەپتۇ ئات، — مەن قوش تارتىمەن، تىرنا سورەيمەن، جاڭگاللىقتىن ئوتۇن توشۇيمەن، كىشىلەر مېنى مىنىپ شەھەرگە بارىدۇ. ئۇلار مېنىڭدىن زادىلا ئايرىلالمايدۇ.

— ياق، مېنى ياخشى كورىدۇ، — دەپتۇ سىيىر، — مەن ئۇلارنى سۈت بىلەن باقىمەن.

— ياق، — دەپ سوز باشلاپتۇ ئىت، — مەن ئىگەمنىڭ بارلىق مال - مۈلكىنى ساقلايمەن، ئۇ مېنى ياخشى كورىدۇ.

بۇ دەتالاشنى بىر كىشى ئاڭلاپ تۇرغان ئىكەن. دەرھال:

— تالاشماڭلار، سىلەر ھەممىڭلار بىزگە كېرەك، ھەر بىرىڭلار ئوز ئورنىڭلاردا ياخشى، — دەپتۇ.

توشقان بىلەن ئۆدەك

ئىككى ئۆيۈنچى ئۆدەك سۇدا ئۈزۈپ يۈرسە، بىر توشقان قىرغاقتا كېلىپ:

— مېنى بىردەم ئوينىتساڭلار، — دەپ يېلىنىپتۇ.

— ماقۇل، — دەپتۇ ئۆدەكلەر، — كەل، ئۈستىمىزگە چىق!

ئىككى ئۆدەك بىر-بىرىگە يانداشىپ، سۇدا يېقىن تۇرۇپتۇ. توشقانجان ئۆدەكلەرنىڭ ئۈستىدە تۇرۇپ ئۆزىنى خۇددى قولۋاقتا ئولتۇرغاندەك ھېس قىپتۇ.

توساتتىن ئىككى ياقتا ئىككى پاقا كۆرۈنگەن ئىكەن، ئۆدەكلەر پاقىنى قوغلاپ، بىرى ئۇياققا، بىرى بۇياققا مېڭىپتۇ. بىچارە ئەخمەق توشقان سۇغا غەرق بوپتۇ.

ئىلان بىلەن چۈمۈلە

بىر ئىلان يولدا كېتىپ بارسا، قىشلىق ئوزۇقىنى توشۇۋاتقان چۈمۈلىلەر ئۇچراپ قاپتۇ. ئىلان تەكەببۇرلۇق بىلەن:

— ھەي، پىندەك چۈپرەندىلەر، غوجاكامنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرۈشمىدىڭمۇ؟ نېمىشقا يول بوشىتىپ بېرىشمەيسەن؟ — دەپتۇ.

— كۆرۈشنى كۆردۇق، يول كەڭرى، ئايلىنىپ ئۆتەرمىكىن دەپ ئويلاپتۇق، — دەپتۇ چۈمۈلىلەر. ئىلان قاتتىق غەزەپلىنىپ شالىنى چىچىپتۇ:

— سىلەردىن قورقۇپ ئايلىنىپ ئۆتەمەنمۇ؟ مېنىڭ ئادەم ۋە ھايۋانلارنىڭ ھەرقاندىقىنى بىرلا چېقىپ ئۆجۇقتۇرىدىغانلىقىمنى بىلمىشمەمسەن؟ ھەر قايسىڭغا جان كېرەك بولسا، چاققان يول بوشىتىش!

بۇ يولسىزلىقتا غەزەپلەنگەن چۈمۈلىلەر ئىلاننىڭ سۆزىگە پىسەنت قىلماي ئۆز ئىشىنى داۋام قىپتۇ. ئۆز نەزىرىدە رەزگى كۆرۈنگەن چۈمۈلىلەرنىڭ كۆزگە ئىلمايۋاتقانلىقى ئىلانغا قاتتىق ئەلەم قىپتۇ-دە، بىر چۈمۈلىنى چىشلەپ ئۇنىڭ جېنىغا زامىن بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن چۈمۈلىلەر ئۆلگەن سەپدىشىنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن

تۈشمۇ - تۈشتىن ئىلانغا يېپىشىپ چېقىشقا باشلاپتۇ. ئىلان چىدىيالماي، ئۆزىنى ھەر تەرەپكە تاشلاپ بېقىپتۇ. بىراق، قۇتۇلالماپتۇ. ئاڭغىچە چۇمۇلىلەر ئۇنىڭ ئىككى كۆزىنى ئويۇپ، مېڭىسىنى تېشىشكە باشلاپتۇ. ئىلان جان ئاچچىقىدا «ۋاي،دات!» دەپ ۋاقىراپتۇ - دە، جان ئۈزۈپتۇ.

ئىبرەت

بۇرۇنقى زاماندا، بىر ئادەم قېرىپ مۇكچىيىپ كەتكەن دادىسىنى بېقىش ئېغىر تۇيۇلغاچقا، دەرياغا تاشلىۋېتىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوغلى دادىسىنى كۆتىرىپ بېرىپ دەرياغا تاشلاي دەپ تۇرغاندا، دادىسى:

— بالام، مېنى تاشلىماقچى بولساڭ ئەنە ئاۋۇ... چوڭقۇر قايناmغا تاشلىغىن، — دەپتۇ ھاسىراپ، — مەنمۇ بوۋاڭنى شۇ يەرگە تاشلىۋەتكەن ئىدىم.

ئوغلى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ: «مەن دادامنى خارلاپ دەرياغا تاشلىۋېتىدىغان بولسام، كەلگۈسىدە مېنىمۇ بالىلىرىم تاشلىۋەتسە قانداق بولغىنى؟»

شۇنىڭ بىلەن ئوغلى دادىسىنى ھاپاش قىلىپ ئۆيگە قايتۇرۇپ كېپتۇ ۋە ھۆرمەتلەپ ئوبدان بېقىپتۇ.

نوچى بىلەن چىچەن

مەھەللىدە بىر نوچى بىلەن بىر چىچەن ئادەم بار ئىكەن. كىشىلەر نوچىنى «بىلىكى كۈچلۈك» دەپ ئاتىشىدىكەن، چىچەننى بولسا «بىلىمى كۈچلۈك» دەپ ئاتىشىدىكەن. بىر كۈنى نوچى بىلەن چىچەن كىشىلەر ئارىسىدا ئۆزئارا گەپ تالىشىپ قاپتۇ.

— مىنىڭ جىڭ ئېغىرلىقتىكى تومۇرنى ئون مېتىر ئېگىزلىكتىكى تامدىن ئېتىپ ئۆتكۈزۈۋېتەلەيمەن، سۇۋادان تېرەكنى يىلتىزى بىلەن يۇلۇپ تاشلىيالايمەن، — دەپتۇ نوچى ماختانغان هالدا پو ئېتىپ.

چىچەن بوش كەلمەپتۇ. ئۇ يانچۇقىدىن شايى قولياغلىقىنى چىقىرىپ:

— گېپىڭنى ئاڭلاپ كۈچۈڭگە قايىل بولدۇم. قېنى، بۇ شايى قولياغلىقنى ئېتىپ ئالدىمىزدىكى تامدىن ئۆتكۈزۈپ باققىن! — دەپتۇ.

نوچى شايى قولياغلىقنى قولىغا ئېلىپ كوزگە ئىلىمىغان هالدا ئاتقان ئىكەن، ئىككى مېتىر ئۇزۇنلۇقىمۇ ئاتالماپتۇ. يەنە بىر نەچچە قېتىم كۈچەپ ئاتقان ئىكەن، نەتىجە چىقماپتۇ-دە، كىشىلەر ئالدىدا تازا ئوسال بوپتۇ.

چېچەن شايى قولياغلىقتا بىر سىقىم توپىنى چىگىپ ئاتقان ئىكەن، تامدىن ھالقىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. شۇندىن ئېتىۋارەن نوچى چېچەننىڭ ئالدىدا ماختانمايدىغان بوپتۇ.

AltunOq

توت دوست

بىر كۈنى تويغىچە يەپ، قوسىغىنى تازا كۆپتۈرۈۋالغان بىر ئېشەك ئەسكى تاملىقتىكى كۆلدە راسا ئېغىناپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ يېتىپتۇ. بىردىن ئۇنىڭ ئېسىگە «بۇ دۇنيادا مېنى ياخشى كۆرىدىغان نەرسە بارمىدۇ؟» دېگەن ئوي كەپتۇ. ئېرى ئويلاپتۇ، بېرى ئويلاپتۇ. ئاخىرى ھېچقانداق نەرسىنىڭ ئېشەكنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى تاپالماپتۇ.

ئېشەك ئۆزىدىن ئۆزى رەنجىپ: «توختا، مەن بۇ دۇنيادا بىر ياخشىلىق قىلىپ، نامىمنى چىقىراي» دەپ ئويلاپتۇ-دە، ئورنىدىن تۇرۇپ ياخشىلىق ئىزلەپ سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، بىر يەرگە بارغاندا بىر قوشقار يولۇقۇپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئېشەك ئاكا! سەپەر نەگە؟ — دەپ سوراپتۇ قوشقار. يولنى خېلى مېڭىپ زېرىككەن ئېشەك توختاپ تۇرمايلا:

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام، ئىنىم قوشقار، ئەھۋالىڭ قانداق؟ ئۆزەڭ مايسىلىرى چىرايلىق ئېتىز تەرەپتىن كېلىۋېتىپسەن، غېمىڭ يوقتا ئوخشايدۇ؟ — دەپتۇ.

— سىزدىچۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قوشقار.

— مەندىمۇ غەم يوق، لېكىن ئاتا - بوۋىمىز «تۇ-

غۇلغانلار ئۇلىدۇ، بەلگىسىز بولۇپ كېتىدۇ، ئەممىسا بىر ياخشىلىق ئۇلمەي مەڭگۈ قالىدۇ، دەيتىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆمرۈمدە بىر ياخشىلىق قالدۇراي دېگەن نىيەت بىلەن ياخشىلىق ئىزلەپ كېتىۋاتىمەن، — دەپتۇ ئېشەك. يالغۇز قېلىپ زېرىككەن قوشقارغا بۇ سۆز ناھايىتى يېقىپ كېتىپتۇ - دە:

— سىزنىڭ بۇ سەپىرىڭىزگە مەنمۇ ھەمرا بولسام، — دەپتۇ.

— بولىدۇ، لېكىن ئوزۇغۇڭنى قانداق قىلىسەن؟

— مېنىڭ ئوزۇغۇم قەيەرگە بارسام تېپىلىدۇ، — دەپتۇ قوشقار.

بۇ ئىككى دوست يولغا چۈشۈپتۇ. يولدا بۇلارغا بىر خوراز، بىر كىرپە قوشۇلۇپتۇ. بۇ تۆت دوست بىر كۈنى چۆلدە كېتىپ بارسا ئالدىدىن ئېچىقاپ كەتكەن بىر بۆرە قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ چىقىپ قاپتۇ. بۆرىنى كۆرۈپ بۇلارنىڭ ئەرۋايى ئۇچۇپتۇ.

— سىلەر يوشۇرۇنۇڭلار، — دەپتۇ ئېشەك دوستلىرىغا ۋە ئۆزى يول ئۈستىدە تۇرۇپتۇ. قوشقار بىر قورام تاشنىڭ كەينىگە، خوراز بىر ياغاچنىڭ ئۇچىغا چىقىۋاپتۇ. كىرپە بولسا بىر تۆشۈككە كىرىپ موكۇنۇپتۇ.

ھېلىقى ئاچكۆز بۆرە ئۇدۇللا ئېشەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ:

— نەگە ماڭدىڭلار، ئېشەك؟ — دەپ سوراپتۇ.

— سەپەرگە.

— بالدۇرراق چىقساڭلارچۇ بۇ سەپەرگە، سىلەرنىڭ

كېچىكىشىڭلار مېنى بەك قىينىدى. سىلەر ئۈچىرىمىساڭلار ئاچلىقتىن بۈگۈن ئۆلۈپ قالاتتىم. ھەممىڭ ياخشى. سىلەرنى «خۇدا» يەتكۈزدى، — دەپ خوشال بولۇپ كېتىپتۇ بورە.

ئىشەك بىچارە نىمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرۇپ قاپتۇ.

— قېنى سىلەر تۆت ئىكەنسىلەر، ئاۋال بىرىنى چىقىرىپ بەرگىن، بىر - بىردىن يەي، — دەپتۇ بورە.

ئىلاجىسىز قالغان ئىشەك بىر تەرەپتىن قورقسىمۇ، يەنە بىر تەرەپتىن غەيرەتلىنىپ:

— بوپتۇ، ئاۋال مېنى يەڭ، لېكىن تولا قورقۇتماستىن يەڭ. ئۇنىڭ ئۈچۈن، مەن ئارقامنى قىلىپ، پۇتۇمنى كې-رىپ بېرەيمەن، شۇ تەرىپىمدىن كېلىپ قوسىقىمنى يېرىپ يەڭ، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بورە ئىشقىلىپ يېسەم بولىدۇغۇ، دەپ ئويلاپتۇ-دە:

— قېنى قانداق تۇرۇپ بېرىسەن؟ تۇرە. چاپسان!— دەپتۇ.

ئىشەك ئۆز ۋەدىسى بويىچە ئارقا ئىككى پۇتىنى كېرىپ بېرىپتۇ. بورە كېلىپ ئىككى پۇتىنىڭ ئارىسىدىن كىرىپ چىشلەي دېگەن ئىكەن، ئىشەك بورىنىڭ بويىنى مەھكەم قىسىۋېلىپ قاتتىق ھاڭراشقا باشلاپتۇ. قوشقار يۈگۈ-رۈپ كېلىپ بورىنىڭ بىقىنلىرىغا ئۈسكىلى تۇرۇپتۇ، ياغاچقا چىقىۋالغان خوراز «ق - ق قىق، ق - ق قىق!، تاياقنىڭ ئۇزۇنىنى كېسەيمۇ، قىسقىسىنىمۇ، يوغىنىنىمۇ-ئىنچىكىسىنىمۇ؟» دەپ شاختىن - شاخقا سەكرەپتۇ. كىرپە بولسا، توشۈكتە تۇرۇپ:

— مانا ھازىر چىقىمەن، بىغ - بىغ! مانا ھازىر چىقىمەن، بىغ - بىغ! ھازىر چىقىپلا يامان قىلىمەن، تېرەڭنى تاسما، گۆشۈڭنى ئاسما قىلىمەن، بۇنى قويۇپ بەرمە، چىڭ تۇت! — دەپ ۋاقىراپ بېرىپتۇ.

ئىشەكنىڭ قىسمىشى، توشقاننىڭ ئۈسسۈشى، خوراز بىلەن كىرپىنىڭ ۋاقىراشلىرىدىن ئەرۋايى ئۇچقان بۆرە ئاران قۇتۇلۇپ، بىر پۇتىنى سۆرەپ، تىلىنى چىقىرىپ، شۈلگىيىنى ئېقىتىپ ئارقىسىغا قارىماي قېچىپتۇ.

بۆرىدىن ئۆز جېنىنى قۇتقۇزۇپ قالغان بۇ تۆت دوست: «دۇنيادىكى ھەممە ياخشىلىقنىڭ ياخشىسى بىرلىك ئىكەن. بىز ئەمدى ئايرىلماس دوستلاردىن بولايلى!» — دېيىشىپ، باشقىدىن چىن دوست بولۇشۇپ دۇنيادىن ئۆتكەن ئىكەن.

مۈشۈك بىلەن تۇمۇچۇق

مۈشۈك بىلەن تۇمۇچۇق ئۇچرىشىپ قاپتۇ. مۈشۈك دەرھال دوستلۇقتىن گەپ ئېچىپتۇ:

— قەدىرلىك دوستۇم، كۈيىڭنىڭ نېمە دېگەن چىرايلىق، مەن خېلى يىراقتىن سېنىڭ يېقىملىق ئاۋازىڭنى ئاڭلاپ كەلدىم، — دەپتۇ كۈلۈپ، — بىر دەم سايرىغىنا!

لېكىن، تۇمۇچۇق ئېھتىيات قىلىپ مۈشۈككە بەك يېقىن كەلمەپتۇ. كەچ بولۇپ ئايرىلىدىغان چاغدا:

— بۇرادەر، سەن نېمىدېگەن ياخشى، بۇندىن كېيىن پات - پات كۆرۈشۈپ تۇرايلى، — دەپتۇ مۈشۈك.

ئەتىسى ئۇچراشقاندا:

— ئاغىنە، بىزنىڭ دوستلۇقىمىز نەقەدەر چىڭ - ھە! سەن تارتىنماي يېقىن كېلىپ سايراپ، ئۇسسۇل ئويناپ بەرگىن، — دەپتۇ مۈشۈك كۈلۈپ، — قارىغىنا، مەنمۇ ئۇسسۇل ئوينايمەن!

تۇمۇچۇق مۈشۈكنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ يېقىنراق كەلگەن ئىكەن، مۈشۈك كاپ قىلىپ ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ.

تۇمۇچۇق ئۆلەر چېغىدا:

— دۈشمەننىڭ تاتلىق سۆزلىرىگە ۋە بەرگەن ۋەدىسىگە ھەرگىز ئىشەنگىلى بولمايدىكەن، — دەپتۇ.

كالا بىلەن ئۆشكە

كالا ئەتىگەندىن كەچكىچە ساپان تارتىپ هارغان هالەتتە قايتىپ كەپتۇ. كالىنىڭ ئىگىسى بىر ئوقۇرغا سامان، يەنە بىر ئوقۇرغا قوناق بىلەن ئارپا ئارىلاشتۇرۇلغان بوغۇز سېلىپ بېرىپتۇ. بۇ ئېغىلدا يەنە بىر ئۆشكىمۇ باشايدىكەن.

كالا بوغۇزدىن بىر كاپام يەپ تۇرۇشىغا:

— هەي ئاغىنە، — دەپتۇ ئۆشكە ساقال سىلىكىپ. — مەن ئورۇقلاپ كېتىۋاتىمەن، هەم ئاشقازىنىممۇ ناچار، ئاغىنىلىقنىڭ هۆرمىتى ئۈچۈن بوغۇزنى ماڭا بېرىپ، سەن سامانىنى يېسەڭ.

— ماقۇل، — دەپتۇ كالا.

بۇ ئادەت هەر كۈنى تەكرارلىنىدىغان بوپتۇ. ئۆشكە كۆڭلىدە: «كالىنى راسا باپلىدىم» دەپ خوشال بولۇپ يۈرۈپتۇ.

هويلىدىكى توخۇ، ئۆدەك، توشقانلارغا:

— كالىنىڭ بويى ئېگىز بولغىنى بىلەن ئەقلى يوق، كالۋا نەرسىكەن، — دەپتۇ ئۆشكە، — مەن ئۇنى راسا ئەپلىدىم، هەركۈندىكى بوغۇزنى مەن يەپ، كالىغا سامانىنىلا بېرىمەن.

— ۋاي تىۋۋۇدىيەي، — دەپتۇ ۋاقىلداق ئىكىيان، —

كالا بىر دوت ئىكەنغۇ!

ئاخشىمى كالا ئىشتىن قايتىپتۇ. تۇخۇ، ئىردەك، توشقانلار ماراپ تۇرۇپ، ھەقىقەتەن ئۆشكىنىڭ بوغۇزنى، كالىنىڭ سامانىنى يەۋاتقانلىغىنى كورۇپتۇ. بۇ ئىش ھەممىگە پۇر كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەممىيان كۇندە ۋاقىلداپ، كالىنى مازاق قىلىدىغان بوپتۇ.

بىر كۇنى كالا ئىشتىن قايتىۋېتىپ بۇنى ئاڭلاپ قاپتۇ.

— ھۇ، پىتنىخور شەيتان، سەن قارانىيەتنى ئەمدى چۇشەندىم! — دەپتۇ كالا. — بوغۇزنى مەن يەيمەن!

ئۆشكە لام-جىم دېيەلمەي تۇرۇپ قاپتۇ. كۇندە دېغىز يەپ ئۆگىنىپ قالغان ئۆشكىنىڭ كېلىدىن — مان ئۆتمەپتۇ. ئەتىگىنى ئىگىسى قارىغىدەك دېسا، ئۆشكىنىڭ قوسىغى ئىچىگە كىرىپ كەتكەن. بۇنى كورۇپ:

— ئاپلا! — دەپتۇ ئىگىسى، — ھوي، ئانىسى، ئىش چاتاق، ئۆشكە بىر نېمە يەپ بوپ قاپتۇ. ئوبدانلا سەمرىپ قالغان ئىدى، نەتتەك! پىچاقنى ئېلىپ چىق! ئۆلۈپ كەتمىسۇن يەنە، تېزرەك سويۇۋېتەي!

ئۆشكىنى بوغۇزلىغان ھامان ھەممىيان ئوغزىگە چىقىپ:

— ۋاق-ۋاق-ۋاقىق!

ئۆشكە ئولدى يېغى چىق! دەپ ۋاقىلداشقا باشلاپتۇ.

ئانار

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. بىر ياز كۈنى ئۇ ئوۋغا چىقىپتۇ. كۈن ئىسسىق بولغانلىقتىن، ئۇسساپ كېتىۋاتقاندا بىر خاراپ باغ ئۇچراپتۇ. پادىشا ئۇسسۇلۇق تېپىشقا ئالدىراپ باغ ئىگىسىنىڭ ئىشىگىگە كېلىپ ئاتتىن چۈشمەيلا:

— ئۆيدە كىم بار؟ — دەپ ۋاقىراپتۇ.

— مەن، — دەپ بىر بوۋاي چىقىپتۇ.

— ئۇسسۇلۇقنى قاندۇرغىدەك بىر نەرسەڭ بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ پادىشا.

— بار تەقسىر، — دەپ ئىككى تال ئانارنى ئەپچىقىپ بېرىپتۇ بوۋاي. پادىشا ئانارنى يەپ بولغاندىن كېيىن: «مەن بۇ يۇرتنىڭ پادىشاسى تۇرسام، مۇنداق تاتلىق ئانار مېنىڭ بېغىمدا يوق، بىر گادايىنىڭ بېغىدا بولۇشى ماڭا نومۇس ئەمەسمۇ؟ توختا، بۇ ئانارنى بېغىمغا كۆچۈرۈپ ئېلىپ كېتەي!» دېگەن ئويغا كەپتۇ-دە، يەنە ئانار تەلەپ قىپتۇ. باغۋەن ئىلگىرىكى ئانارىدىن يەنە ئىككىنى ئەپچىقىپ بېرىپتۇ، پادىشا ئانارنى بىرلا چىشلەپ، ۋاي-ۋايلاپ غەزەپ بىلەن:

— نېمىشقا ھېلىقى ئانارلاردىن ئېلىپ چىقمىدىڭ؟ — دەپتۇ بوۋايغا.

— يوغسۇ، تەقسىر، بايا ئۇزلىرى يىگەن ئانارىدىن ئېلىپ چىقتىم، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بوۋاي.

— ئۇنداق بولسا، ئالدىدا يىگەن ئانارنىمىشقاتاتلىق، بۇ نىمە ئۇچۇن ئاچچىق؟

— مېنىڭدە زادىلا بىر تۇپ ئانار بار، ھەر ئىككىسى قېتىم ئېلىپ كەلگىنىم شۇ ئاناردىن.

— يالغان ئېيتىمىساڭچۇ؟ — دەپتۇ پادىشا غەزىۋىگە چىدىماي.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ بوۋاي، — ئەيىپ بىزدە ئەمەس، پادىشايىمىزدا، پادىشانىڭ نىيىتى بۇزۇلغان.

— سەن نەدىن بىلىسەن؟

— پادىشانىڭ نىيىتى بۇزۇلسا، ھەرقانداق تاتلىق نىمە ئاچچىق تۇيۇلىدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ بوۋاي.

پادىشا بوۋاينىڭ دانىشمەنلىكىگە ھەيران قېلىپ، ئۆزىنىڭ نىيىتىنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بوپتۇ.

كۈن ۋە ھەسەن ـ ھۈسەن

بىر كۈنى يامغۇردىن كېيىن كۈن چىقىپتۇ. شۇزامان ئاسماندا يەتتە خىل رەڭدە ھەسەن-ھۈسەن پەيدا بولۇپتۇ. ھەسەن-ھۈسەنگە قارىغان ھەربىر كىشىنىڭ ھەۋىسى كەپتۇ. ھەسەن-ھۈسەن ئۆزىچە: «مەن كۈندىنمۇ چىرايلىق» دەپ ماختىنىپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ كۈن:

— توغرا، سەن چىرايلىق. ئەمما، مېنىڭسىز سەن بولمايسەن! — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەسەن-ھۈسەن مەسخىرىلىك كۈلۈپتۇ. كۈننىڭ غەزىۋى كەپتۇ-دە، بۇلۇتنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، مۆكۈۋاپتۇ. ھەسەن-ھۈسەن دەرھاللا ئۆز-ئۆزىدىن يوقاپتۇ.

AltunOq

توخۇ، سۇسەر ھەم چاشقان

توخۇ، سۇسەر ھەم چاشقان بىللە ياشايدىكەن. كۈن-
لەردىن بىر كۈنى توخۇ ئازراق بۇغداي تېپىپ خوشاللىقىدا:
— بۇغداي تاپتىم، بۇغداي تاپتىم، ئەمدى ئۇن
تارتسىمۇ كېرەك. خوش، بۇغداينى كىم تۈگمەنگە ئېلىپ
بارىدۇ؟ — دەپتۇ.
— مەن ئېلىپ بارمايمەن، — دەپتۇ سۇسەر.
— مەن ئېلىپ بارمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
توخۇ بۇغداينى ئۆزى تۈگمەنگە ئېلىپ بېرىپ، ئۇن
تارتىپتۇ.
— ئۇننى ئۆيگە كىم ئېلىپ بارىدۇ؟ — دەپ سوراپ-
تۇ توخۇ.
— مەن ئېلىپ بارمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
— مەن ئېلىپ بارمايمەن، — دەپتۇ سۇسەر.
توخۇ ئۇننى ئۆيگە ئۆزى ئېلىپ كەپتۇ.
— كىم خېمىر يۇغۇرىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.
— مەن يۇغۇرمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.
— مەن يۇغۇرمايمەن، — دەپتۇ سۇسەر.
خېمىرنى توخۇ ئۆزى يۇغۇرۇپتۇ.
— تونۇرغا ئوتنى كىم سالىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.

— مەن سالمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.

— مەن سالمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.

توخۇ تونۇرغا ئوتنى ئۆزى ساپتۇ.

— ناننى كىم ياقىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.

— مەن ياقمايمەن، — دەپتۇ چاشقان.

— مەن ياقمايمەن، — دەپتۇ سۆسەر.

ناننى توخۇ ئۆزى يېقىپتۇ. ئاندىن قىپ-قىزىل بولۇپ پىشقان توقاچلارنى داستىخانغا قويۇپ:

— بۇ نانلارنى كىم يەيدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ توخۇ.

— مەن! — دەپتۇ چاشقان.

— مەن! — دەپتۇ سۆسەر ۋە ھەر ئىككىسى يۈگۈرۈپ، داستىخانغا كېلىپ بەداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، ئىشتىھا بىلەن توقاچ يېيىشكە كىرىشىپتۇ.

ھەسەل ھەرىسى بىلەن ئۈرۈك

ھەسەل ھەرىسى چېچەك شىرنىسى يىغىۋېتىپ، چېچەكنى ماختاپتۇ:

— ئوھوي! چېچەك قىز، سىز نېمە دېگەن چىرايلىق ۋە سېخى! بىزگە شۇنچە كۆپ شىرنە بەرگەنلىكىڭىزگە رەھمەت!

چېچەك قىز خۇشاللىقتىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ.

— ئەسلىدە رەھمەتنى ماڭا ئېيتىشىڭىز كېرەك ئىدى! — دەپتۇ يوپۇرماق، — چۈنكى مەن ئوزۇقلۇق ماددىلارنى ئىشلەپ يېتىشتۈرۈپ بېرىۋاتقاچقا، چېچەك شۇنداق چىرايلىق ئېچىلغان!

— ياقەي! — دەپتۇ دەرەخنىڭ غولى، — رەھمەت ماڭا تەئەللۇق، چۈنكى مەن ھەر كۈنى نۇرغۇنلىغان ئوزۇقلۇق ماددىلارنى يەتكۈزۈپ بەرگەچكە چېچەك شۇنداق چىرايلىق ئېچىلغان!

— نائىنساپ! — دەپ ۋارقىراپتۇ يىلتىز، — ئەسلىدە رەھمەتنى مەن ئېلىشىم كېرەك. لېكىن، چېچەك، يوپۇرماق ۋە غول ھەممىڭلار ئۆزەڭلارنى ماختاشتىن باشقىنى بىلمىدىڭلار.

ئاردىنى بىر ئاز جىمجىتلىق قاپلاپتۇ. ھەسەل ھەرىسى ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قاپتۇ.

— مەن ھەر كۈنى، — دەپتۇ يىلتىز، — نۇرغۇنلىغان سۇ تەركىۋى ۋە ئوزۇقلۇق ماددىلارنى تۇپراقتىن ئۆزەمگە سۈمۈرۈپ، ئاندىن بۇ نەرسىلەرنى شاخ ۋە يوپۇرماقلارغا

ماڭغۇزۇپ بېرىدىمەن. لېكىن، شۇنداقتىمۇ تۆھپەمنىڭ ھەممى-
سىنى ئۆزەمنىڭ قىلىۋالالمايمەن. چېچەكنىڭ ئېچىلىشى،
مېۋىنىڭ تاتلىق پىشىشىدا ھەممىمىزنىڭ ھەسسىمىز بار.

— بەللى-بەللى! ئەمدى چۈشەندىم، بىر تۈپ دەرەخ-
نىڭ ھەممە ئەزالىرىنىڭ ئۆزىگە خاس تۆھپىسى بار ئىكەن
ئەمەسمۇ! — دەپ خۇشاللىقىدىن ئۇسۇل ئويناپ، چېچەك
شىرنىسى يىغىشقا كىرىشىپتۇ ھەسەل ھەرىسى.

كىرپە بىلەن توشقان

بىر كۈنى توشقان كىرپىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— سېنىڭ جۇۋاڭ قانداق يامان، ساپلا تىكەن، مېنىڭ بولسا يۇمشاق مامۇقتەك، — دەپ ماختىنىپتۇ. كىرپە:

— يامان بولسىمۇ، مېنىڭ جۇۋام ئىت بىلەن بۆرىدىن ساقلايدۇ، سېنىڭ ياخشى جۇۋاڭ سېنى شۇنداق ساقلىيالامدۇ؟ — دەپ سوراپ تۇرۇشىغا، بىر بۆرە جاڭگالدىن چىقىپ كەپتۇ. توشقان قورققىنىدىن ئوقتەك چىپىپ، چاتقاللار ئارىسىغا كىرىپ كۆزدىن غايىپ بوپتۇ. شۇندىن كېيىن توشقان:

— ھە! مېنى ساقلايدىغان جۇۋام ئەمەس، پۇتۇم ئىكەن-دە! — دەپ خاتاسىنى چۈشىنىپتۇ.

تۆلكە بىلەن چۈجە

بىر چۈجە كېسەل بولۇپ قاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان تۈلكە كوزەينەك تاقاپ، ئۇچىسىغا خالات كىيىپ دوختۇر قىياپىتىگە كىرىپ، توخۇ كاتىكىگە بېرىپ ئىشىك قېقىپتۇ-دە، ئىچىنغان ئاۋاز بىلەن:

— ئاڭلىشىمچە، بىر چۈجە كېسەل بولۇپ قاپتۇ، مەن كېسەلنى داۋالىغىلى كەلدىم. مېنى كىرگۈزۈڭلار! —دەپتۇ. بىر چۈجە ئىشىك ئاچماقچى بولغاندا، باشقا نۇرغۇن چۈجىلەر دەرھال ئۇنى توساپ:

— توختاپ تۇر، بىز ئۇنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ بېقىپ ئاندىن ئىشىك ئاچايلى، — دەپتۇ.

ئۇلار ئىشىك يوچۇغىدىن قاراپ ئۇچلۇق تۇمشۇق، ئۇزۇن قۇيرۇق بىر مەخلۇقنى كورۈپتۇ-دە، «هوي! بۇ تۈلكە ئەمەسمۇ؟» دېيىشىپ دەرھال ئۇنىڭغا:

— رەھمەت، بىز ھەممىمىز ئىنتايىن ياخشى تۇردۇق. بىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىمىز، ئىشىك ئېچىپ سېنى كىرگۈزگەندىن كېيىنكى بولىدىغان ئەھۋالدىن كوپ ياخشى! — دەپ جاۋاپ بېرىشىپتۇ.

هورۇن ئېشەك

بىر كىشى ئىككى ئېشەككە يۈك ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ. بىر ئېشەكنىڭ يۈكى ئېغىرراق، يەنە بىرسىنىڭ يېنىكرەك ئىكەن. ئېشەكنىڭ بىرسى يەنە بىرسىدىن ياردەم سوراپ:

— ئاكا، بولالمىدىم، بىر ئاز ياردەم قىلساڭچۇ، — دەپتۇ.

— نېمە كارىم، — دەپتۇ يەنە بىر ئېشەك، — مەن كېتىۋېرىمەن.

شۇنداق قىلىپ، يۈكى ئېغىر ئېشەك ھېرىپ ھالى قالماي، ئاخىرى ئۆلۈپ قاپتۇ.

ئېشەكنىڭ ئىگىسى يۈكنىڭ ھەممىسىنى بىرلا ئېشەككە ئارتىپتۇ.

«ھورۇن ئېشەكنىڭ يۈكى ئېغىر» دېگەن تەمسىل ئەنە شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن.

تۈلكە بىلەن غاز

تۈلكە ئاشخانا ئېچىپتۇ. لېكىن، ئۇنىڭ ئوقەتىسى كۆڭۈلدىكىدەك بولماپتۇ. تۈلكە خېرىدار كۆپەيتىش ئۈچۈن بىر ھىيلە ئويلاپ چىقىرىپتۇ-دە، ئاشخانىنىڭ ئىشىك بېشىغا: «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دەپ ئېلان چاپلاپ قويۇپتۇ. كەچقۇرۇن كوچىدا كېتىۋاتقان غازنىڭ كۆزى ئاشخانا ئالدىغا ئېسىلغان «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دېگەن خەت يېزىلغان يوغان ۋىۋىسكىغا چۈشۈپتۇ ۋە كۆڭلىگە دەرھال «ئەتە كېلىپ قوساقنى راسا بىر تويغۇزۇۋالاي» دېگەننى پۈكۈپتۇ.

تاڭ ئېتىپتۇ. غاز ئاشخانىغا كىرىپ تاماق بۇيرۇپتۇ.

خوجايىن تۈلكىۋاي جۇلدۇر كىيىملىك غازنىڭ باش-ئايىغىغا قاراپتۇ ۋە:

— تاماققا ھەق تولىگىدەك بىرنىمىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— نېمە؟ بۈگۈن تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدىغان كۈنغۇ؟ — دەپتۇ غاز.

— نەدىكىنى، ئىشىك ئالدىغا چىقىپ قاراپ بېقىڭ، — دەپتۇ تۈلكە.

غاز ئىشىك ئالدىغا چىقىپ ۋىۋىسكىدىكى «ئەتە تاماق يېگۈچىلەردىن ھەق ئېلىنمايدۇ» دەپ يېزىلغان

خەتنى كورۇپتۇ. تۇلكە قۇۋلۇق بىلەن:
— بۇگۇن ئەمەس، ئەتە! — دەپتۇ.
غاز ئۇزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى چۈشىنىپ:
— ئەمدى ئۇقتۇم، بۇ مەڭگۇ كەلمەس ئەتە ئىكەن—
غۇ! — دەپتۇ.

پادىشا بىلەن چۈمۈلە

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشا ئۆتۈپتىكەن، بۇ پادىشا ئۆزىنى«دۇنيادا مېنىڭدەك ئەقىل-پاراسەتلىك ۋە سەزگەن ئادەم يوق» دەپ ئويلايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ بىر قىسىم لەشكەرلىرى بىلەن شىكارغا چىقماقچى بوپتۇ. قۇرۇت-قوڭغۇز، چۈمۈلىلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ: «ئون كۈنگىچە سىرتقا چىقمىسۇن. ئەگەر [illegible] ئاتلىرىمىنىڭ ئايىغى ئاستىدا دەسسىلىپ [illegible] دەپ خەۋەر قىپتۇ. بۇ خەۋەرنى چۈمۈلىلەر [illegible] بىر كۈن مېھمان قىلىپ، ئاندىن يولغا [illegible] بولۇشۇپتۇ.

[illegible] چۈمۈلىلەرنىڭ يول توسۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

— [illegible] گەپ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— [illegible] ئالەم، جانابلىرىنى ھوزۇرىمىزدا بىر [illegible] مېھمان بولۇپ كېتەمدىكىن دەپ ئالدىلىرىغا [illegible] — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ چۈمۈلە پادىشاسى.

— [illegible]، ئەخمەق، بىزغۇ قونارمىز، شۇنچە ئادەم بىلەن [illegible] يېمەك-ئىچمەكنى ئويلاپ بېقىشمىدىڭمۇ؟ — [illegible] قىلىپ كۈلۈپتۇ پادىشا.

— بىلىمىز، ئويلىدۇق. ئەمگىكىمىز بىلەن باياشات [illegible] لايىمىز پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ چۈمۈلە.

بۇ جاۋاپنى ئاڭلىغان پادىشا رىسقىڭلارنى خۇدا يەم
بېرىدۇ، دېگەن بولساڭ، مېنى يەڭگەن بولاتتىڭ. شۇنچە
ئادەم ۋە ئۇلاقلارنىڭ يېمەك-ئىچمىكىگە ئەمگىكىڭ بىلەن
جاۋاپ قىلالىغىنىڭنى كورەرمىز، دەپ بىر كۈن مېھمان بولۇپ
كېتىشكە ماقۇل بولۇپتۇ.

چۈمۈلە پادىشاسى ھەر بىر چۈمۈلىنىڭ بۈگۈنكى مېھمان-
لارغا ئاتاپ بىر تالدىن ناننىڭ ئۇۋىقى، بىر تالدىن سۇلۇ،
بىر تالدىن ياۋا بىدە ئېلىپ كېلىشىنى بۇيرۇپتۇ. چۈمۈلىلەر
تاپشۇرۇقنى بىردەمدە ئورۇنلاپ بوپتۇ. نان، بىدە، سۇلۇ-
لارنى يىغىپ، دۆۋە-دۆۋە قىلىۋېتىپتۇ. بۇ يىغىلغان نەرسى-
لەرنى لەشكەر ۋە ئات-ئۇلاقلار بىر كۈن يەپ ئاران يېرىمى-
لاشتۇرۇپتۇ. پادىشا بۇنى كورۇپ ھەيران قاپتۇ. ئۆزىنىڭ
يېڭىلگەنلىكىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن سوئال قويۇپ يەڭمەك-
چى بوپتۇ. ئۇ چۈمۈلە پادىشاسىنى چاقىرىپ:

— ھەي چۈمۈلە، سېنىڭ بېشىڭ نىمانچە يوغان؟ —
دەپ سوراپتۇ.

— بېشىمدا ئەقلىم تولا. — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ
چۈمۈلە.

— بېلىڭ نىمانچە ئىنچىكە؟

— چوڭ ئىشلارغا بېلىمنى مەھكەم باغلىغانمەن.

— ئۇنداق بولسا، قۇيرۇق تەرىپىڭ نىمانچە يوغان؟

— كۈچ-قۇۋۋىتىم جىق.

پادىشا بۇ جاۋاپلارغا قايىل بولۇپ، يەنە باشقا سوئال
تېپىپ بېرەلمەپتۇ-دە، شۇ خىجالەتچىلىكتە شىكارغىمۇ چىق-
ماي ئۆز شەھىرىگە قايتىپ كېتىپتۇ.

بىغەم كىشى

بۇرۇنقى زاماندا ئۆتكەن بىر كىشى دائىم: «باشقى-لارنىڭ ئىشى بىلەن كارىمىڭ بولمىسۇن» دەيدىكەن. شۇڭا باشقىلار ئۇنىڭغا «بىغەم» دەپ لەقەم قويۇپتۇ.

بىر كۈنى ئۇ بازاردىن بىر خالتا گۈرۈچ ئېلىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. يول ئۈستىدە ئۇنىڭ خالتىسى تېشىلىپ [illegible] ۈرۈچ توكۇلۇشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ كەينىدە كېلى-[illegible] نىسى ئۇنىڭدىن:

— [illegible] شقىلارنىڭ ئىشىغا كۆڭۈل بولۇش كېرەكمۇ — [illegible] ەپ سوراپتۇ.

— باشقىلارنىڭ ئىشى بىلەن كارىڭ بولمىسۇن، — [illegible] اۋاپ بېرىپتۇ بىغەم.

[illegible] هازا يول يۈرگەندىن كېيىن، خالتىدىكى گۈ-[illegible] يېرىمى يەرگە توكۇلۇپ بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن [illegible]:

— كۆڭۈل بولسەڭ ئىگىسىگە پايدا بولىدۇ. بۇنداق [illegible] كۆڭۈل بولۇش كېرەكمۇ - يوق؟ — دەپ يەنە [illegible]:

— [illegible] وزەڭگە پايدىلىق بولمىغان ئىشقا كۆڭۈل بو-[illegible] قىلىسەن؟ — دەپتۇ بىغەم.

ئۇيگە ئاز قالغاندا خالتىدىكى گۆرۈچنىڭ تەگىدىن تولىسى توكۇلۇپ بوپتۇ. بۇنى بىلىپ ئەرۋايى ئۇچقان بىغەم، خوشنىسىنى ئەيىپلەپ:

— گۆرۈچنىڭ توكۇلۇۋاتقانلىغىنى كورۇپ، نىمە ئۇچۇن ماڭا ئېيتىپ قويمىدىڭ؟ — دەپتۇ.

خوشنىسى ئۇنىڭ ئوز سوزى بىلەن جاۋاپ قايتۇرۇپ:

— ئوزەڭگە پايدىسى بولمىغان ئىشنى ساڭا ئېيتىپ نىمە قىلاتتىم، — دەپتۇ.

قىزغانچۇق خوشنىلار

ئۆتكەن زاماندا ئىككى قىزغانچۇق خوشنا بولغان ئىكەن. بىر كۈنى بىرسى بالىسىنى ئەۋەتىپ خوشنىسىدىن بولقا سورىتىپتۇ. خوشنىسى بالىدىن:

— تومۇر مىق قاقامسەن ياكى ياغاچ مىقمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تومۇر مىق، — دەپتۇ بالا.

— ھىم، تومۇر مىق دەڭ، — دەپ غۇدۇراپ، پېشانىسىنى سىلاپ، يۈزلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپتۇ، — دادىڭىزغا ئېيتىڭ، جېنىم بىلەن بېرىپ تۇراتتىم، بىراق، بولقىنى ئاكام ئېلىپ كەتكەن ئىدى.

بالا قايتىپ كېلىپ، ھەممە گەپنى دادىسىغا ئېيتقان ئىكەن، ئۇ:

— شۇنداق قىزغانچۇق ئادەملەرمۇ بار — ھە؟! بولقا ئېگىلىپ كېتىدۇ، دەپ بەرمەپتۇ — دە، ئەبلەخ! مەيلى، ئەمدى ئۆزىمىزنىڭ بولقىسىنى ئىشلەتمەي باشقا ئىلاج يوق. ئۆزىمىزنىڭكىنى ئاسراپ، ئۇلارنىڭ بولقىسىنى ئىشلەتمەي دېۋىدىم، بولماي قالدى، — دەپتۇ غەزەپلىنىپ.

پادىشانىڭ ساز تاللىشى

بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. بىر كۈنى كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ نەغمە - ناۋا ئاڭلىماقچى بوپتۇ. زىياپەت باشلىنىپ، سازەندىلەر ئەمدىلا سازلىرىنى تەڭشەشكە كىرىشـ كەندە پادىشا «چېلىڭلار، چېلىڭلار!» دەۋېرىپتۇ. سازەندىلەر:

— پادىشاھى ئالەم، ساز دېگەن نازۇك نەرسە، قا- ئىدە بويىچە سازلاپ چالىلى، — دېسە، پادىشانىڭ ئاچـ چىقى كېلىپ، جاللاتلىرىغا:

— كېيىمگە كىرمىگەن سازەندىلەرنىڭ ھەممىسىنى دارغا ئېسىڭلار، — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. ئارقىدىنلا ۋەزىر- لىرىگە يەنە سازەندە چاقىرتىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

— تەقسىر، ئەمدى شەھەردە سازەندە قالمىدى، — دېيىشىپتۇ ۋەزىرلەر.

— تاپالمىساڭلار كاللاڭلار ئېلىنىدۇ! — دەپ ھۆكۈم قىپتۇ پادىشا.

ۋەزىر، ئاتارمەن - چاپارمەنلەر «شەھىرى ئەزىم بولـ غاندىن كېيىن ئىزلەپ كورەيلى» دېيىشىپ ئاردىلاپ يۈرـ گەندە، بىر ئۆيدىن «جىغ - جىغ، ۋىق - ۋىق» قىلغان ئا- ۋاز چىقىپتۇ. كىرىپ قارىسا بىر كىگىزچى يۇڭ ئېتىۋات- قان ئىكەن.

— ھەي، — دەپتۇ چاپارمەنلەر، — مۇنۇ سازىڭنى دەر-
ھال ئېلىپ بېرىپ ئوردىدا چېلىپ بەرگىن.
— تەقسىر، بۇ ساز ئەمەس.
— بىلمىمىز، شۇنى ئوردىدا چالىسەن، مۇشۇ يەردە
قانداق چالغان بولساڭ شۇنداق چالغىن.
بىچارە كىگىزچى قورقىنىدىن ئارتۇق گەپ قىلالا -
ماپتۇ. ئوردىغا بارسا، دەرۋەقە پادىشا ئىنتىزار بولۇپ
ئولتۇرغان ئىكەن. كىگىزچى دەرھال ھېلىقى يۇڭ ئاتى-
دىغان نەرسىسىنى بىر بۇلۇڭغا ئورنىتىپ ھە دەپ «چې -
لىش» قا باشلاپتۇ.
قۇلىقىنى تولغايمەن، تارىنى تەڭشەيمەن دەپ كى-
شىنىڭ ۋاقتىنى ئالمايدىغان بۇ «كارامەت ساز» غا ھەي -
ران بولغان پادىشا، خۇشاللىقىدا تىزلىرىغا ئۇرۇپ، قا -
قاقلاپ كۈلگىنىچە:
— بارىكاللا، ياخشى ساز، كامالەتكە يەتكەن سازەن-
دە مانا مۇشۇنداق بولۇشى كېرەك، بۇ كىشىگە «ئوردا
سازەندىسى» دەپ نام بېرىڭلار، — دەپتۇ.

باي بىلەن دېخان

بۇرۇنقى زاماندا بىر چوڭ باي بار ئىكەن. ئۇ دا-ئىم خۇدادىن «ئاسان دۇنيا بەرسەڭ ئالىمەن، جاپا چې-كىشتىن ئۇزەڭ ساقلا» دەپ تىلەيدىكەن ۋە ئەيش-ئىش-رەت، كەيپ-ساپا بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدىكەن. كۈنلەر-دىن بىر كۈنى ئوز كوڭلىنى كوتىرىش ئۈچۈن ئوۋ ئوۋ-لاشقا كېتىۋېتىپ، چولدە يەر ھەيدەۋاتقان بىر قاۋۇل دې-خانغا يولۇقۇپتۇ. باي ئۇنى قولغا چۈشۈرمەكچى بولۇپ، ئىچىدە بىر شۇملۇقنى ئويلاشقا كىرىشىپتۇ. دەل مۇشۇ چاغدا قوشنىڭ چىشى بىر نەرسىگە قاتتىق ئۇرۇلۇپتۇ. دېخان شۇنداق قارىسا قوشنىڭ ئىزىدىن يوغان بىر كوزا كورۇ-نۈپتۇ. ئېچىپ قارىسا لىپمۇ-لىق ئالتۇن ئىكەن. بۇنى كورگەن باي كوڭلىدە «تىلىگىم ئىجاۋەت بولدى» دەپ خوشاللىقتىن تېرىسىگە سىغماي قاپتۇ ۋە ھاڭ-تاڭ بو-لۇپ تۇرغان دېخانغا:

— ھەي، بۇ مېنىڭ ئاتا-ئانامدىن مىراس قالغان يەر، ساڭا بۇ يەرنى ھەيدەشكە كىم رۇخسەت بەردى؟ سەن ئوغرى بۇ يەرنى ھەيدەپ كومۇپ قويغان ئالتۇنۇمنى ئوغ-رىلىماقچىمىدىڭ؟ — دەپ دېخانغا ئېسىلىۋاپتۇ. دېخان:

— ئۇزەڭنى خار قىلغىچە كۈچۈڭنى خار قىل دەپ-

تىكەن، ھەرنىمە قاپسام ئۆز كۈچۈم بىلەن تاپاي، — دەپ
كۆزىنى ئالتۇن بىلەن بايىنىڭ خورجۇنىغا سېلىپ بېرىپتۇ.

خوشاللىقتىن بايىنىڭ ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ، دەر-
ھال ئۆيىگە قايتىپتۇ-دە، ئىچكىرى قازناققا كىرىپ، ئى-
شىك-تۈڭلۈكنى مەھكەم ئېتىپتۇ ۋە خورجۇنىنىڭ ئېغىز-
ىنى شۇنداق يېشىشىگە ئۇنىڭ ئىچىدىكى كۆزىدىن مە-
غىلداپ ھەردىلەر ئۇچۇپ چىقىپ، بايىنىڭ باش-كۆزىنى
چېقىپ، قاپاقتەك ئىششىتىۋېتىپتۇ. باي مىڭ تەسلىكتە ئۆي-
دىن قېچىپ چىقىپتۇ-دە، ئادەملىرىگە كۆزىنى كۆتەرگۈ-
زۈپ دىخاندىن ئۆچ ئالماقچى بولۇپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ
دىخانىنىڭ ئۆيىگە كېلىپ، ئوگزىگە چىقىپ «مېنى چاق-
قان ھەرە سېنىمۇ چېقىپ باقسۇن» دەپ، تۈڭلۈكتىن
توكۈپتۇ.

دىخان ئۆيدە ئىكەن، قارىسا تۈڭلۈكتىن ئالتۇن-كۈ-
مۈشلەر جاراڭلاپ چۈشۈپ ئۆينى لىق تولغۇزۇپتۇ. بۇنىڭ
بىلەن دىخان ناھايىتى ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. ھا-
رام تاماق باي بولسا، ھەرە چاققان بەدىنىنىڭ ئاغرى-
شىدىن ساقىيالماي ئۆلۈپتۇ.

ئاچكوز

زامان زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ بولغان چاغلارنىڭ بىرىدە، بىر مالنى ئىككى، بىر پۇلنى ئۈچ قىلغىچە جېنى سىقىراپ، كوزىدىن ياش ئېقىپ تۇرىدىغان سوپى دېگەن بىر باي بولغان ئىكەن. ئۇنىڭ قېينانىسىنىڭ گوھەر تۇغىدىغان توخۇسى بار ئىكەن. تەلىيىگە قېينانىسى ئۆلۈپ كېتىپ، گوھەر تۇغىدىغان توخۇسى ئۇنىڭ بىردىن-بىر قىزىغا — سوپىنىڭ ئايالىغا مىراس بولۇپ قاپتۇ. ئۇ مىكىيان ئادىتى بويىچە كۈندە بىردىن گوھەر تۇخۇم تۇغۇپ بېرىدىكەن. باي بۇ گوھەرنى سېتىپ، دۇكان ئېچىپتۇ ۋە كۈندىن-كۈنگە سودىسى ياخشى بولۇپ، دۇكىنى تۈرلۈك ماللار بىلەن تولۇپتۇ-دە، بارا-بارا بايلار ئىچىدە ئابرويى كوتىرىلىپتۇ.

بىراق باي توخۇنىڭ كۈندە تۇغىدىغان بىر تۇخۇمىغا قانائەتلەنمەي، توخۇنىڭ ئىچىدىكى بارلىق گوھەرنى بىراقلا ئېلىپ، بىردىنلا پۈتۈن دۇنيادىكى ئېسىل غەزنىلىرى بار بايلار قاتارىغا ئۆتۈشنى ئويلاپتۇ-دە، ئايالىدىن ئوغرىلىقچە توخۇنى سويۇپتۇ، لېكىن، مىكىياننىڭ ئىچىدىن باي كۈتكەن گوھەرلەرنىڭ بىرىمۇ چىقماپتۇ.

ئىككى گىجىك

ئوتكەن زاماندا بىرى ساقى، يەنە بىرى باقى دەپ ئاتىلىدىغان ئاكا - ئۇكا ئوتكەن بولۇپ، بۇلار بىر - بىرىدىن قېلىشمايدىغان گىجىگلاردىن ئىكەن. ھەر قانداق ئىشتا ئوزىنىڭ كېپىنى يورغىلىتىپ گىجىگلىق قىلىپ تۇرىدىكەن - دە، ئۇ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالماي زديان تارتىپ ئولتۇرىدىكەن.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە، بۇ ئىككىسى يىراق بىر شەھەرگە سەپەرگە چىقىپتۇ. قونىدىغان يەردە سېلىپ يېتىش ئۇچۇن ساقى بىر تەگلىمات كىگىزنى، باقى بولسا بىر بورىنى ئوزى بىلەن بىللە ئېلىۋاپتۇ. ئۇلار يول داۋامىدا يېتىشماي بىر - بىرىنىڭ گەپلىرىنى رەت قىلىشىپ، ئون قەدەمدە بىر ھورپىيىشىپ، ناھايىتى كوڭۇلسىزلىك بىلەن كۇننى كەچ قىلىپ بىر قونالغۇغا يېتىپ كەپتۇ.

ساقى ئورۇن تەييارلاش ئۇچۇن تۇتۇنۇپ، كىگىزنىڭ ئۇستىگە بورىنى سايتۇ - دە، باقىغا:

— كەل ئۇخلايلى! — دەپتۇ.

— بۇنداق سالساڭ بورىنىڭ قاتتىقلىقىدا قانداقمۇ ئۇخلىغىلى بولسۇن! بورىنىڭ ئۇستىگە كىگىزنى سال، — دەپتۇ باقى ساقى سالغان ئورۇنغا قاراپ.

— بۇرنىڭ ئۇستىگە كىگىزنى سالغاندا، — دەپتۇ ساقى گىجىڭلىق قىلىپ، — كىگىزنىڭ تىكەندەك يۇڭى سانچىلىپ جاننى قىينىمامدۇ؟ مېنىڭ مۇشۇ سېلىشىم توغرا.

— توغرا بولسا ئۇزەڭ يات، مەن ياتمايمەن، — دەپتۇ باقى ۋە قېيداشلىق بىلەن ئورۇننىڭ يېنىدىكى داق يەردە خۇيلىنىپ يېتىۋاپتۇ. بۇنى كورگەن ساقى ئۇكىسىنى گەپكە ئۇنىتالمىغانلىقتىن جىلى بولۇپ:

— سەن ياتمىساڭ، مەنمۇ ياتمايمەنغۇ! — دەپ ئۇزىمۇ يەردە يېتىپتۇ.

(يۇقۇرقى مەسەللەرنى مەھەممەت سىدىق تومۇرى،
هاجى ئەخمەت توپلاپ رەتلىگەن)

پىل بىلەن خوراز

كۆنلەردىن بىر كۈنى ناھايىتى يوغان بىر خوراز پىلنىڭ ئالدىغا كېلىپ، تەپىتارتماستىن ئۆيەر - بۇيەرنى چوقۇپ دان تېرىپ يەپتۇ - دە:

— قى ... قى ... قىق!! — دەپ قاتتىق قىچقىرىپ قويۇپتۇ.

— نېمانچە ھاكاۋۇر نېمىسەن، ھالىڭغا قارىماي نېمانچە ۋاقىرايسەن؟ كىچىككىنە جېنىڭ بار ئىكەنۇ، ھەممە يەرنى ئاق قويماي چوقۇپ دانلاۋېرىسەنغۇ!؟ تاماقنى سەن كوپ يەمسەن - مەنمۇ؟ — دەپتۇ پىل غەزەپلىنىپ.

— سېنىڭ بويۇڭ چوڭ بولغان بىلەن مەنچىلىك تاماق يېيەلمەيسەن، — دەپتۇ خوراز دادىللىق بىلەن، — سەندىن مەن خېلىلا كوپ تاماق يەيمەن!

ئۇلار، «قېنى كىم كوپ غىزا يەيدىكىن؟» دەپ بەسلىشىپتۇ.

پىل ناھايىتى كوپ تاماق يەپتۇ. كېيىن تويۇپ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئويغىنىپ قارىسا، خوراز يەنىلا دان - لاپ يۈرگەنمىش. پىل يەنە تاماق يېيىشكە باشلاپتۇ. تاماقنى بولۇشىچە يەپ يەنە ئۇيقۇغا كېتىپتۇ.

بىر ۋاقىتتا يەنە ئويغىنىپ قارىسا، كەچ بولۇپ

قاپتۇ. ئەمما خوراز تېخىچىلا دان يەپ يۈرگەنمىش ۋە دان تېرىپ يەۋېتىپ پات - پات:

— قى ... قى ... قىق! ... — دەپ قىچقىرىپ قويغىدەكمىش.

— مۇنۇ پىنندەك يەپ تويماس ئىكەن - غۇا — دەپتۇ پىل ھەيران بولۇپ، — بۇنداق تويماس جانىۋارنى زادىلا كورمىگەن ئىكەنمەن.

شۇنداق قىلىپ، خوراز پىلنى يېڭىۋاپتۇ ۋە پىلنىڭ ئۈستىگە مىنىپ بىر تاماشا قىلايچۇ، دەپ ئويلاپ پۈررىدە ئۇچۇپ، پىلنىڭ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ - دە:

— ... قى ... قى ... ق ... م ... ق!!! — دەپ تېخىمۇ قاتتىق قىچقىرىپتۇ. قورققىنىدىن يۈرىكى ئاغزىغا تىقى-لىپ قالغان پىل قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ:

— ۋايجان! مەن ئولىدىغان بولدۇم، مېنى يەپ قو-يىدىغان بولدى! — دەپ ۋاقىراپتۇ - دە، قېچىپ ئورمانغا كىرىپ كېتىپتۇ.

خوراز بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن قاراپ، قاناتلىرىنى قېقىپ:

— قى ... قى ... قىق! — مەن چوڭمىكەنمەن-سەنمۇ؟ — دەپ ۋاقىراپتۇ.

تۆلكە بىلەن بودۇنە

كۆنلەرنىڭ بىرىدە تۆلكە بىر بودۇنىنى تۇتۇۋاپتۇ - دە، ئۇنىڭغا:

— بودۇنىجان، مېنى راسا بىر كۇلدۇرسەڭ، ئۇ چاغدا سېنى يېمەيتتىم، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، مېنى قويۇۋەتكىن تۆلكە ھەدە، — دەپتۇ بىچارە بودۇنە بۇ سوزدىن خوشال بولۇپ، — سېنىڭ تىلىگىنىڭنى ئورۇنلايمەن.

تۆلكە ئاغزىدىكى بودۇنىنى قويۇۋېتىپتۇ. تۆلكىنىڭ ئاغزىدىن قۇتۇلغان بودۇنە تۆلكىنى بىر يېزىغا باشلاپ كەپتۇ. بۇ يەردە بىر ئۆينىڭ ئالدىدا بىر موماي كالا سېغىۋاتقان، ئۇنىڭ سەل نېرىسىدا بىر بوۋاي توقماق ياساۋاتقان ئىكەن.

بودۇنە ئۇچۇپ كېلىپ مومايىنىڭ بېشىغا قونۇۋاپتۇ. بۇنى كورگەن بوۋاي:

— توختا، ئانىسى، سەن بىردەم قىمىرلىماي تۇرغىن. مەن بېشىڭدىكى بودۇنىنى بىر ئۇرۇپلا چايلىۋېتەي. — دەپتۇ.

بوۋاي توقماق بىلەن، مومايىنىڭ بېشىغا بىر ئۇرغان ئىكەن، بودۇنە ئۇچۇپ كېتىپتۇ، موماي بولسا تىك موللاق چۈشۈپلا ئولۇپ قاپتۇ. سۈت چېلەكى ئورۇلۇپ،

سۇت تۇكۇلۇپ كېتىپتۇ.

تۈلكە كوزلىرىدىن ياش چىققىچە كۈلۈپ، تېلىقىپ قاپتۇ. ئۇ، كۈلكىدىن ئۆزىنى ئاران تۇختىتىۋېلىپ، ئەمدى بىر قورقىتىشنى ئىلتىماس قىپتۇ.

— خوپ، ياخشى بولىدۇ، — دەپتۇ بودۇنە، — كوزۈڭنى يۇمغىن-دە، مېنىڭ كەينىمدىن ئەگىشىپ ماڭ. قاچان مەن «ۋىتىۋىلداق» دەپ ۋاقىرىغان چاغدا كوزۈڭنى ئاچقىن.

— ماقۇل، — دەپتۇ تۈلكە ۋە كوزىنى يۇمۇپ بودۇنىنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ.

بودۇنە تۈلكىنى ئەگەشتۈرۈپ كېتىپ بارغاندا، قوللىرىغا بۈركۈتلىرىنى قوندۇرۇپ، تايغانلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، بىر توپ ئوۋچىلار چىقىپ قاپتۇ. ئوۋچىلارنى كورگەن بودۇنە، ئۇلار يېقىن كەلگەندىلا:

— ۋىتىۋىلداق! ۋىتىۋىلداق! — دەپ سايرىۋېتىپتۇ.

تۈلكە كوزىنى ئېچىپلا بۈركۈت، تايغاننى كورۇپ، كەينىگە قاراپ بەدەر قېچىپتۇ... بۈركۈت ۋە تايغان ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپتۇ. تۈلكىنىڭ بەختىگە يارىشا، تاغ باغرىدا بىر كاما ئۇچراپ قاپتۇ ۋە بىر دەرەخنىڭ تۈۋىدىن بىر توشقان چىقىپ قېچىپتۇ. تۈلكە كاماغا كىرىۋاپتۇ. بۈركۈت ۋە تايغان توشقاننى قوغلاپ كېتىپتۇ.

تۈلكە بىر ئاز دەمىنى ئالغاندىن كېيىن، كامادىن چىقىپ قاراپتۇ. شۇ چاغدا بودۇنە ئۇنىڭ يېنىغا ئۇچۇپ كېلىپ:

— تۈلكە ھەدە، خىزمىتىمدىن رازى بولدۇڭمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئايلىنىپ كېتەي بودۇنەجان! شۇنچىلىك قورقۇپ كېتىپتىمەنكى، ھەتتا قۇلاقلىرىم پۈتۈپ كېتىپتۇ. كېلىپ مېنىڭ قۇلىقىمغا قونۇپ، قاتتىقراق گەپ قىلساڭچۇ، — دەپتۇ.

بودۇنە كېلىپ ئۇنىڭ تۇمشۇقىغا قونۇپتۇ. تۈلكە «كاپ» قىلىپ ئۇنى چىشلىۋاپتۇ. بودۇنە ئەجەللى يەتكەنلىكىنى بىلىپ:

— جېنىم تۈلكە ھەدە، بىر مىنۇت توختاپ تۇر. مېنىڭ ئاخىرقى بىر ئىلتىماسىمنى بەجا قىل. ھايۋانلارنىڭ ئىلگىركىسى نېمە دەپ ئاتىلاتتى، شۇنى ئېيتىپ بەرسەڭ، — دەپ سوراپتۇ.

تۈلكە:

— مانگىت! — دەپ ئاغزىنى ئېچىپتۇ.

شۇ چاغدا بودۇنە ئۇنىڭ ئاغزىدىن بوشاپ ئۇچۇپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ تۈلكە ئۇنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەپ ئۈزۈۋېلىشقا ئۈلگۈرۈپتۇ.

بودۇنىنىڭ قۇيرۇقى شۇنىڭدىن بۇيان كالتە بولۇپ قالغان ئىكەن.

مۈشۈك پادىشا

بىر ئوغرى مۈشۈك جاڭگالدا پاشاشنى ئارزۇ قىلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ ئورمانغا كىرىپ كېتىپ بارسا يولدا بىر قوۋ تۈلكە ئۇچراپ قاپتۇ. مۈشۈك ئۆمۈرىدە تۈلكىنى كورمەپتىكەن. شۇڭا ئۇ: «بۇ قانداق جانىۋار ئىكەنە! يەنە مېنى يەپ قويمىسۇن!» دەپ ئويلاپتۇ - دە، تۈكلىرىنى هۈرپەيتىپ تۇرۇپتۇ.

مۈشۈكنى كورگەن تۈلكىمۇ: «بۇ كىم بولدى ئەمدى؟ ئۆمرۈمدە بۇنداق ئاچچىقى يامان هايۋاننى كورمىگەن ئىدىم. ئوزى كىچىككىنە بولسىمۇ، كوزلىرىنىڭ يېنىشىنى قاراڭا، بۇنىڭ!» دەپ ئويلاپتۇ - دە، دەرهال ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— يول بولسۇن، ئاغىنە! — دەپتۇ.

— تىماقلىرىم ئوتكۈر، چىشلىرىم ئىتتىك. مۈشۈك باتۇرمەن. ئورمانلىققا كېتىپ بارىمەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ مۈشۈك.

— نىمىشقا؟ — دەپ سوراپتۇ تۈلكە.

— گوش يەيمەن، قورسىقىم ئاچ، مىياۋ ... مىياۋ... مىياۋ .... — دەپتۇ مۈشۈك.

تۈلكىنىڭ جان - پېنى چىقىپ كېتەيلا دەپ قاپتۇ. ئۇ قورققانلىقىنى بىلدۈرمەي:

— يۈرۈك مەن بىلەن، — دەپتۇ تۈلكە قول باغلاپ تۇ-
رۇپ، — بىزنىڭ ئۆيدە تاماق يەيمىز.

ئۇلار بىللە كېتىشىپتۇ ...

يولدا بىر بورە ئۇچراپ قاپتۇ. مۈشۈك يەنە ھۈرپى-
يىۋاپتۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئوت بولۇپ يېنىپتۇ. بورە ئۇ-
نىڭدىن قورقۇپ: «بۇ قانداق ھايۋاندۇ؟» دەپ ئويلاپتۇ ۋە
تۈلكىدىن ئاستا سوراپتۇ. تۈلكە:

— بۇ، يېڭى پادىشا. جىم بول، بولمىسا تېرى - پې-
رەڭ قىلىۋېتىدۇ، — دەپتۇ.

— راستمۇ؟ — دەپتۇ بورە قورقۇپ ۋە ئۇلار بىلەن
ئۈن چىقارماي كېتىۋېرىپتۇ. يولدا يەنە بىر ئېيىق ئۇچ-
راپ قاپتۇ.

— يول بولسۇن، — دەپتۇ ئېيىق ۋە بىردىنلا مۈ-
شۈكنى كۆرۈپ قېلىپ سوراپتۇ، — بۇ كىم؟

مۈشۈك تۈكلىرىنى ھۈرپەيتىپ، بەللىرىنى مۈكچەي-
تىپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ جىم تۇرۇۋاپتۇ.

تۈلكە ئېيىقنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ:

— ھوشيار بولساڭلا ئېيىق جاناپلىرى، مۈشۈك پالۋان
دىگەن مۇشۇ. بۇ يۇرتقا يېڭىدىن پادىشا بولۇپ كەلدى.
يەنە تېرى - پېرەڭ قىلىۋەتمىسۇن، — دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان ئېيىق:

— شۇنداقمۇ تېخى ... — دەپتۇ ۋە ئۆزىنى سەل
يۈرەكلىك كۆرسىتىپ، — ئۇنداق بولسا ئۇنى سىناپ كۆرە-
مىز.

ئېيىقنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغان مۈشۈك:

— مىياۋ ... تىماقلىرىم ئۆتكۈر، مىياۋ ... چىشلىرىم ئىتتىك، مىياۋ ... گوش يەيمەن، گوش، مىياۋ ... مىياۋ .... — دەپ ۋاقىراپتۇ.

مۈشۈك يول بويى: «بۇ بالا - قازالاردىن قانداق قۇتۇلارمەن ئەمدى؟» دەپ مىياۋلاپ مېڭىپتۇ. ئۇ، يولدا بىردىنلا بىر بودۇنىنىڭ ئۇچۇشقا تەمشىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، ئوقتەك ئېتىلىپ ھاپىلا - شاپىلا تۇتۇپلا يەۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ يولداشلىرى تېخىمۇ ۋەھىمە ئىچىدە قاپتۇ. تۈلكىنىڭ ئۆيىگە كەلگەندىن كېيىن، ئېيىق، بۆرە، تۈلكە مەسلىھەتلىشىپ:

— ئۇنىڭغا زىياپەت بېرەيلى، كېيىن بىر يولىنى قىلارمىز، — دېيىشىپتۇ. ئۇلار ئۆلۈپ قالغان بىر قوزىنىڭ گۆشىنى ئېلىپ كېلىپ مۈشۈكنىڭ ئالدىغا تاشلاپتۇ - دە، بۆرە بىر چوڭقۇرغا، تۈلكە چاتقال ئىچىگە، ئېيىق بىر ئۆڭكۈرگە كىرىپ موكۇۋېلىپ، مۈشۈكنى كۆزىتىپ تۇرۇشۇپتۇ. مۈشۈك گۆشنى تاتىلاشتۇرۇپ يەۋېرىپتۇ. كۆزلىرىنى ئوتتەك چاقنىتىپ، ئۇياق - بۇياققا تەلمۈرۈپ چىقىراپتۇ. بۆرە بىلەن ئېيىقنىڭ كەيپى ئۇچۇپتۇ. تۈلكە چاتقال ئارىسىدىن ماراپتۇ.

مۈشۈك چاتقالنىڭ شىلدىرلىغىنىنى ئاڭلاپ، چاشقان دەپ ئويلاپ، بىردىنلا تۈلكىگە ئېتىلىپتۇ. تۈلكە:

— ۋاي ئۆلدۈم! — دەپ ۋاقىراپ تاشلاپتۇ.

مۈشۈك قورقۇپ ئۆزىنى بىر چوڭقۇرغا تاشلىغان ئىكەن، ئۇ يەردىن بۆرە ۋاي - ۋايلاپ قېچىپتۇ. مۈشۈك: «ئەمدى ئۆلدۈم، دەرەختە چىقىۋالاي...» — دەپ، دەرەخ-

قە قاراپ ئەتتەك ئېتىلغان ئىكەن. دەرەخ تۈۋىدىكى ئۆڭكۈردە ياتقان ئېيىق قورقۇپ ئۆزىنى بىر ھاڭغا ئېتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ مۈشۈك ياۋايى ھايۋانلارنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

◁ * ▷

„ئەجەپمۇ سېسىق ئىكەن!“

بىر ھويلىغا كىرگەن ئاچ تۈلكە ئىگىز ئىلىنغىنى ئې-
سىلغان بىر پارچە گۆشنى كورۇپتۇ.

— شۇنى يېسەم قورسىقىم راسا تويياتتى - دە! —
دەپتۇ تۈلكە.

ئۇ گوش ئېسىلغان ئىلغىنىڭ تېگىگە كېلىپ بىر
سەكرەپتۇ، يېتەلمەپتۇ. ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىم سەك-
رەپتۇ، يەنە يېتەلمەپتۇ. ئاندىن بىر - ئىككى قەدەمكەي-
نىگە سىلجىپ، يۈگۈرۈپ كېلىپ سەكرەپتۇ، يېتەلمەپتۇ. ئۈچ
قەدەم، بەش قەدەم، ئون، يىگىرمە، ھەتتا ئوتتۇز قە-
دەمچە يەردىنمۇ چېپىپ كېلىپ سەكرەپتۇ، زادىلا يېتەل-
مەپتۇ. ئاخىرى ھېرىپ ھالىدىن كەتكەن تۈلكە گوشكە
قاراپ تۇرۇپ:

— پىژ، ئەجەپمۇ سېسىق ئىكەنا! — دەپ چىقىپ
كېتىپتۇ.

تۈلكە بىلەن تۇرنا

تۇرنا بىلەن تۈلكە دوست ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ تۇرنا بالا چىقىرىپتۇ. ئۇلارنى كۆز قارىچۇغىدەك ئاسراپ تەربىيىلەپتۇ. تۈلكە تۇرنىنىڭ بالىلىرىغا كۆز ئالايتىپ:

- بۇنى يېسەك قانداق ھوزۇر - ھە! » دەپ ئويلاپتۇ.

بىر كۈنى تۇرنا بىلەن تۈلكە ئوزۇقلۇق ئىزلەپ ئۆيدىن چىقىشىپتۇ. تۇرنا يىراق كۆلگە قاراپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. تۈلكە بولسا، دەررۇ تۇرنىنىڭ ئۆيىگە قايتىپتۇ - دە، ئۇنىڭ بالىلىرىدىن سېمىزىنى تۇتۇپ يەپ قوسىقىنى تويغۇزۇۋاپتۇ.

تۇرنا قايتىپ كەلگەندە ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ ياش تۆكۈپ:

— شورىمىز قۇرۇدى. كەلسەم بىر بالاڭ يوق...

تۇرنا يىغلاپ - قاخشاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ، ئۇلار يەنە ئوزۇقلۇق ئىزلەپ كېتىپتۇ. كەچقۇرۇن قايتىپ كەلگەندە، تۇرنىنىڭ يەنە بىر بالىسى يوقلۇقى بىلىنىپتۇ.

— بۇنى پاقا يىگەن، پاقىنىڭ مۈشۈ يەردە ئەگىپ يۈرگىنىنى كۆرۈۋىدىم، — دەپ يالغان ئېيتىپتۇ تۈلكە.

ئەتىگەنلىكى تۇرنا پاقىدىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن كۆلگە كېتىپتۇ. ئۇ، پاقىلارنى ئۇگىلىرىغا قوغلىۋې-

تىپ، قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئاخىرقى ئىككى بالىمۇ يوق تۇرغىدەك. تۇرنا ئەھۋالنى چۈشىنىپتۇ.

— نېمە بولدى، — دەپتۇ تۇرنا.

— ئويۇڭ كويدى، — دەپتۇ تۈلكە ۋە تۇرنىنىڭ ئوزىنىمۇ يېيىش پېيىگە چۈشۈپتۇ. تۈلكىنىڭ نىيىتىنى سەزگەن تۇرنا:

— دوستۇم، بۇ يەردە بىزگە كۈن يوق ئىكەن، يۈر كېتەمىز، كولنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئوزۇقلۇق كوپ، — دەپتۇ.

— كولدىن قانداق ئوتىمەن؟ مېنىڭ قانىتىم يوققۇ، — دەپتۇ تۈلكە.

— مەن كوتىرىپ ئوتكۈزىمەن، — دەپتۇ تۇرنا.

تۈلكە ماقۇل بولۇپتۇ. تۇرنا تۈلكىنى كوتىرىپ ئۇچۇپتۇ. ئۇلار ئىگىز ئورلىگەندىن كېيىن:

— يەرنى كوروۋاتامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ تۇرنا.

— ھە، مۇشتۇمدەك بولۇپ كورۇنۇۋاتىدۇ، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ تۈلكە.

— ئەمدىچۇ؟ — دەپ سوراپتۇ تۇرنا يۇقۇرى كوتىرىلىپ.

— تەڭگىدەك بولۇپ كورۇنۇۋاتىدۇ.

— ياخشى، — دەپتۇ تۇرنا ۋە تۈلكىنى قويۇۋېتىپتۇ...

تۈلكە موللاقلاپ يەرگە چۈشۈپ، خۇددى تېرىقتەك تۇۋۇلۇپ كېتىپتۇ.

ئۈچ تۈلكە

ئەشقە ئىسسىلىك بىر توشقان بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئىشىكىگە مىنىپتۇ ـ دە، خوتىكىنى ئەگەشتۈرۈپ جاڭگاللىقنىڭ نېرىسىدا تۇرىدىغان ئاكىسىنىڭكىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ئېرىق بويىدا سەكرىشىپ ئويناپ يۈرگەن توشقانلار:

ـــ جاڭگال قورقۇنچلۇق، بارمىغىن، ـــ دېيىشىپتۇ. ئەمما ئەشقە بۇنىڭغا قۇلاق سالماپتۇ.

كۈن راسا قىزىغان چۈش پەيتى ئىكەن، شوق خوتەك ئويناقلاپ بېشىدىكى پوپۇكلىرىنى سىلكىتىپ تىترىتىدىكەن. ئۇنىڭ بوينىدىكى قوڭغۇرىغى تىوختىماي جىرىڭلايدىكەن.

جاڭگاللىقتا ياشايدىغان بىر ئۇۋىلىق تۈلكىلەر قوڭغۇراق ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ ـ دە، قۇلاقلىرى دىڭگىيىپتۇ.

ـــ ئەشقە كېلىۋېتىپتۇ، ـــ دەپتۇ بالا تۈلكىلەر.

ـــ ئالدىرىماڭلار، ھەملى ئەدىۋىنى بېرىمىز، ـــ دەپتۇ ئانا تۈلكە، ـــ مەن ئىشىكىنى ئېلىپ قاچىمەن.

ـــ مەن خوتىكىنى ئېلىپ قاچىمەن، ـــ دەپتۇ ئاتا تۈلكە.

ـــ مەن كىيىملىرىنى ... ـــ دەپتۇ بالا تۈلكە.

ئەشقە يېتىپ كەپتۇ. ئۇ ئىشىكىنى ھەيدەپ ئالدىدا مېڭىۋېرىپتۇ، ھېرىپ كەتكەن خوتەك بولسا، خېلىلا كەينىدە

قاپتۇ. ئەشقە كەينىگە تولا قاراپ، خوتەكنى چاقىرىپ ھېرىپتۇ - دە، ئەڭ ئاخىرى: «قوڭغۇراق جىرىڭلاۋاتىدۇغۇ، خوتەك كېلەۋېتىپتۇ - دە» دەپ ئويلاپ بىمالال كېتىۋېرىپتۇ.

بۇنى كورگەن ئاتا تۆلكە ئاستا كېلىپ خوتەكتىن قوڭغۇراقنى يېشىۋاپتۇ - دە، ئىشەكنىڭ قۇيرۇغىغا باغلاپ قويۇپتۇ ۋە خوتەكنى ئېلىپ قېچىپتۇ.

بىر بۆرۈلۈشتا ئانا تۆلكە پەيدا بوپتۇ - دە:

— ھەي توشقانجان، ئۆزەڭ يالغۇز قاياققا كېتىپ بارىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئەشقە: «شۇم تۆلكە خوتىكىمنى ئېلىپ قاچمىسۇن!» دەپ ئارقىسىغا قاراپتۇ، خوتەك يوق. «ۋاي خوتىكىمەي... قەيەردە قالدىڭ؟» دەپ بىردىنلا ھوڭرەپ يىغلىۋېتىپتۇ.

— يىغلىما، — دەپتۇ ئانا تۆلكە، — خوتىكىڭ قاياققا بېرىشىنى بىلمەي نېرىقى دوقمۇشتا تۇرىدۇ. بېرىپ ئەيدەپ كەلگىن. مەن ئىشىكىڭگە قاراپ تۇراي.

ئەشقە ئىشەكنى قالدۇرۇپ ئارقىسىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.

«ۋاي لەپشەڭەي» دەپ كۈلۈپتۇ ئانا تۆلكە ۋە ئىشەكنى يورغىلىتىپ ئېلىپ قېچىپتۇ.

ئەشقە خوتەكنى تاپالماي قايتىپ كەپتۇ. قارىسا ئىشىكى يوق. ئۇ ناھايىتى قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە «ئەمدى ئۆزەمنىمۇ ئوغرىلاپ كەتمىسىدى...» دەپ ئويلاپتۇ.

ئەشقە يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقاندا كولىنىڭ بويىدا يىغلاپ ئولتۇرغان بالا تۆلكىگە يولۇقۇپ قاپتۇ ۋە:

— نېمە بولدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— شورۇم قۇرۇدى، — دەپتۇ بالا تۆلكە، — بازارغا

كېتىپ باراتتىم، بىر ھەمىيان ئالتۇنۇم سۇغا چۈشۈپ كەتتى، ئەمدى دادام ئۇرۇپ ئۆلتۈرىدىغان بولدى.

— يىغلىما، — دەپتۇ ئەشقە ئۇنىڭغا رەھىمى كېلىپ.

— ئۈزۈشنى بىلسەڭ ئەپچىقىپ بەرگىنە! يۈز تەڭگىنى ساڭا بېرىمەن، — دەپتۇ بالا تۈلكە. «ئىشەك بىلەن خوتەكنىڭ باھاسى يۈز تەڭگە تۇرماسمۇ؟ — دەپ ئويلاپتۇ ئەشقە، — مەيلى يۈز تەڭگە بولسىمۇ ئالاي، بۇنىڭغا بىر ئىشەك بولسىمۇ سېتىۋالسام بولىدۇ...»

— بوپتۇ، — دەپتۇ ئەشقە ۋە ھەش-پەش دېگىچە كىيىم-كېچەكلىرىنى سېلىپ، سۇغا شۇڭغۇپتۇ.

— مۇرادىمغا يەتتىم، — دەپ كۈلۈپتۇ بالا تۈلكە ۋە ئەشقەنىڭ كىيىملىرىنى ئېلىپ قېچىپتۇ.

تۈلكە بىلەن يولۋاس

كۈنلەرنىڭ بىرىدە يولۋاس ئوزۇقلۇق ئىزلەپ سىرتقا چىقىپتۇ. ئۇ، چوڭ بىر ئورمانلىقنىڭ بېشىغا كەلگەندە، توساتتىن تۈلكە بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

— ھاي، ھوي — دەپ ھۆۋلاپتۇ يولۋاس، — شۇمتەك، بەك ئىچقاپ كەتكەن ئىدىم، سەن ماڭا راسا مېزىلىك غىزا بولىدىغان بولدۇڭ — دە!

بۇ سوزنى ئاڭلىغان تۈلكە كۆزىنى چەكچەيتىپ، تازا غەزەپكە كەلگەن قىياپەتكە كىرىۋېلىپ تىللاپتۇ:

— ھەي ھاماقەت، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلەمسەن!

يولۋاس بېشىنى چايقاپ قويۇپتۇ.

— ھىم، — دەپتۇ تۈلكە غادىيىپ، — مەن ئورمانلاردىكى ھايۋانلارنىڭ پادىشاسى بولىمەن، كىمكى مېنى كورۇپ قالغۇدەك بولسا، يىراقتىنلا پۈكلىنىپ تازىم قىلىدۇ ياكى دەرھال كوزدىن يوقىلىدۇ.

يولۋاس شىددەت بىلەن تۈلكىنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ:

— ھارامزادە شۇمتەك، مېنى ئالدىماقچىمۇسەن ؟! — دەپ ۋاقىراپتۇ.

— سېنى ئالداۋاتىمەنمۇ ؟ — تۈلكىنىڭ كوزلىرىدىن

قۇۋلۇق ئۈچقۇنلىرى چاقناپ كېتىپتۇ، — يـۇر، مەن بىلەن بىللە ئورمانلىققا بار، شۇندا مېنىڭ كىملىگىمنى بىلىسەن!

— يۈر. يول باشلا ! — دەپتۇ يولۋاس.

تۈلكە شـۇ هامان غادايغان هالدا ئورمانلىقنىڭ ئىـچىگە قەدەم تاشلاپتۇ.

ئـاق تـوشقانلار تۈلكىنىڭ ئـارقىسىدىن كېلىۋاتقان يولۋاسنى كورۈپ جان - پېنى چىقىپ، قويۇق ئوت - چوپـلەر ئارىسىغا ئۈچقاندەك چېپىپ كـىرىپ كوزدىن غـايىپ بولۇشۇپتۇ.

قىرغاۋۇللار يولۋاسنى كورۈپ « قاقاق » لىشىپ ئولەـتىرىلىشىگە قارىماي، دەرەخ ئۈچىغا قـاراپ ئۈچۈشۇپتۇ ...

تۈلكە قەددىنى تۈختىتىپ، كوزىنى قىسىپ، قۇيرۇـغىنى پۇلاڭشىتىپ :

— هە، ئەمدى ئىشەنگەنسەن ؟ — دەپتۇ.

— هە، هە! — دەپتۇ يولۋاس ئىشىنىپ، — كەچۈرسىـلە پادىشاهى ئالەم !

◁ * ▷

ھىلىگەر تۈلكە

توخۇلار تۈلكىنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ ئېيىقنىڭ ئالدىغا بېرىشىپتۇ.

— ئېيىق پەلۋان، — دەپتۇ ئۇلار، — تۈلكىۋاي دەستىدىن بىزگە كۈن يوق. ھەر كېچىسى بىزنى قاقشىتىدۇ، ھىچكىمدىن ئەيمەنمەيدۇ.

— مەن ئۇنىڭ جاجىسىنى بېرىمەن! — دەپتۇ ئېيىق ۋە تۈلكىنى چاقىرتىپتۇ. تۈلكە كېلىپ قۇيرۇغىنى شىپاڭلىتىپ تۇرۇپ:

— ئېيىق ھەزرەتلىرى... مەن سىزدەك ئەزىزنىڭ يېقىنىغا تاش پاتمىسۇن، دەپ يۇمشاق ياستۇق ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ - دە، ئېيىققا ماموق ياستۇق بېرىپتۇ، — بۇ ئەخمەقلەر سىزنىڭ غېمىڭىزدە يۈرگىنىمنى بىلمەيدۇ...

ئېيىق ياستۇققا يۆلىنىپ راھەتلىنىپتۇ ۋە توخۇلاردىن يۈز ئۆرۈپ:

— بېرىڭلار. ئەخمەقلەر. ئىككىنچى بۇنداق بىمەنە سۆزلەر بىلەن ئەرز قىلىپ كەلمەڭلار، — دەپ توخۇلارنى قوغلىۋېتىپتۇ.

شۇ كېچىسى يەنە ئىككى توخۇنىڭ شورى قۇرۇپتۇ. توخۇلار بۆرىگە ئەرز قىلىپ بېرىشىپتۇ. بۆرە تۈلكىنى

ھەيدەپ كەلتۈرۈپتۇ.

بۆرە جاناپلىرى، مەن بىقىنىڭىز ئاغرىمىسۇن دەپ يۇمشاق ياستۇق ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ تۈلكە قۇيرۇغىنى شىپاڭلىتىپ ۋە بۆرىنىڭ قولتۇغىغا ماموق ياستۇقنى قويۇپ بېرىپتۇ، — بۇ قىزىل پوپۇكلۇك بەغەرەزلەر سىزنىڭ غېمىڭىزدە يۈرگىنىمنى بىلىشمەيدۇ...

بۆرە پەي ياستۇققا يۆلىنىپ راھەتلىنىپتۇ ۋە توخۇلارغا ۋاقىراپ:

— كوزۇمدىن يوقىلىڭلار، بەتبەخلەر! تۈلكە ئىشىنى بىلىپ قىلىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىن خەيرلىك ئىش قىلغانلارنىڭ ئۈستىدىن ئەرز قىلىپ كەلمەڭلار! — دەپ توخۇلارنى ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. توخۇلار نېمە قىلىشىنى بىلمەي ئۆيلىرىگە قايتىشىپتۇ. شۇ كېچىسى يەنە ئۈچ توخۇ تۈلكىگە يەم بوپتۇ. ئەتىسىگە توخۇلار ئاق مويناققا ئەرز قىلىپ بېرىپتۇ. تۈلكە مويناققىمۇ ياستۇق بېرىپ:

— سىزنىڭ غېمىڭىزنى يەپ يۈرگەن ئىدىم، — دەپتۇ. مويناق ياستۇققا قارىماپتۇ ۋە:

— ھارامزادە تۈلكىنى ياخشىلاپ ساۋاڭلار! — دەپ بۇيرۇپتۇ دوستلىرىغا.

ئىتلار تۈلكىنىڭ ئەدىۋىنى راسا بېرىپتۇ.

— ئەمدى ئۇنى چولگە ھەيدىۋېتىڭلار، — دەپتۇ ئاق مويناق، — بولمىسا بۇ ئەبلەخ يەنە توخۇلارنىڭ گۆشىنى يەپ، پەيلىرىنى باشقىلارغا بېرىپ، قۇۋلۇق قىلىپ يۈرمىسۇن!

ئىتلار ھىلىگەر تۈلكىنى چولگە قوغلىۋېتىپتۇ.

تــامــاخــور بــوره

نەچچە كۈندىن بۇيان قانلىق ئاغزىغا بىر تال چىـ ۋىنمۇ سالماي ئاچ يۈرگەن بورە كەچقۇرۇنـدا بىر ئـويـ نىلڭ دەردىسى يېنىغا كېلىپ ماراپتۇ. ئوي ئىچىدىن كىـ چىك بالىنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئـاڭلىنىپتۇ. بـالـىنـىڭ ئانىسى:

— بولدى، يىغلىما. ئەمدى يەنە يىغلايدىغان بولـ ساڭ بورىگە بېرىۋېتىمەن،— دەپتۇ. «مېنىڭ ئـاچ ئىكەنـ لىگىمنى ئوي ئايالى بىلمىدىكەن - غۇ. ئەمدى بالـ لىسى يىغلايدىغان بولسا ماڭـا بېرىۋېتىدۇ» دەپ تـامـا قىلغان بورە دەردىگە يولىنىپ تاڭ ئاتقىچە بـالـىنىڭ يىغلىشىنى كۈتۈپتۇ.

بىر چاغدا بالا يەنە يىغلاپتۇ.

— يىغلىما بالام، بورىگە بەرمەيمەن. بـورە كېلىـ دىغان بولسا ئۆلتۈرىمەن، — دەپ بالىسىنى بـەزلـەپتـۇ ئانا.

«ئادەملەردىن ماڭا قاچان مەنپەئەت يەتكەن، ئەمـ دى ئاستا كوزدىن يوقلاي» دەپ بورە ئورنىدىن قوزغىـ لىپتۇ. ئەمما ئۇنى كىشىلەر تەرەپ - تـەرەپتىن كـېلىپ تۇتىۋېلىپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

تۈلكىنىڭ تاپقان دورىسى

بۇرە بىلەن تۈلكىنىڭ ئەزەلدىنلا قوساق ئاغرىقى بولغاچقا، بۇرە بىر ئىلاجىنى قىلىپ، تۈلكىنىڭ راسا كېلىشتۈرۈپ بىر ئەدەۋىنى بېرىشنى ئويلاپ يۈرىدىكەن.

بىر كۈنى «پادىشا يولۋاس ئاغرىپ قاپتۇ» دېگەننى ئاڭلىغان بۇرە ھال سوراپ، پايپاسلاپ يولۋاسنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ. يولۋاسنىڭ ئاغرىقى خېلىلا ياخشى بولۇپ، ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرغان مەزگىلى ئىكەن. «ھال سورىغان كۆڭۈلگە ياخشى» دېگەندەك، يولۋاس بۇرىنىڭ ھال سوراپ كەلگىنىگە خۇشال بولۇپ مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ.

«ئەمدى پۇرسەت كەلدى» دەپ ئويلىغان بۇرە يولۋاسقا تۈلكىنى يامانلاشقا باشلاپتۇ:

— تەقسىر، سىزنى ئاغرىپ قالدى دېگەننى ئاڭلاپلا يوقلاپ كەلدىم. ھېلىقى ھارامزادە تۈلكە ئاغرىپ ياتقانلىقىڭىزنى خېلى بۇرۇنلا ئاڭلىغان بولسىمۇ، يوقلاپ قويۇشقۇ ئۇياقتا تۇرسۇن، تېخى بۇنىڭدىن خۇشال بولۇپ يۈرىدۇ، — دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان يولۋاس ئاچچىقلىنىپ، تۈلكىنى دەرھال چاقىرتىپتۇ. قېچىپ قۇتۇلۇشقا كۆزى يەتمىگەن

تۈلكە يىلۋاسنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ، يولۋاسنىڭ ئالدىدا كورەڭلەپ ئولتۇرغان بورىنى كۆرۈپتۇ ـ دە، ئىشىنىڭ تەكتىنى چۈشىنىپتۇ.

تۈلكىنى كورگەن يولۋاس غەزەپ بىلەن ۋاقىراپ:

— سەن نىمانچە يوغىناپ كەتتىڭ؟ ئاڭلىسام، ئارقامدىن غەيۋىتىمنى قىلىپ يۈرۈپسەن ـ غۇ؟ — دەپتۇ.

— تەقسىر، ئوزلىرى ئاغرىپ قالغان كۈندىن بىۇيان، مەندە كۈندۈزى ئاراملىق، كېچىسى ئويقۇ يوق. دەردلىرىگە شىپا بولغىدەك دورا ئىزلەپ بارمىغان يېرىم، سورىمىغان ئادىمىم قالمىدى. ئاخىرى ئۇنى تېپىپ ئالدىلىرىغا ئېلىپ كەلدىم، — دەپتۇ تۈلكە خوشامەت بىلەن.

«شىپالىق دورا تېپىپ كەلدىم» دىگەننى ئاڭلىغان يولۋاس تاقەتسىزلىنىپ:

— ئۇ قانداق دورا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئۇ دورا — بورىنىڭ گوشى بىلەن تېرىسى. بورىنىڭ گوشىنى يەپ، تېرىسىگە يوگىنىپ راسا تەرلەنسەلە. سەللىمازا ساقىيىپ كېتىلا.

بۇ سوزنى ئاڭلاپ يۈرىگى ئورنىدىن قوزغالغان بورە غىپپىدە قېچىشنىڭ ئامالىنى ئىزلەپتۇ.

قۇرۇق سوزدىن بورىنىڭ گوشى بىلەن تېرىسىنى ئەۋزەل كورگەن يولۋاس بورىنى بۆلجىتماي تۇتۇپ، يوكىنىغا ئېسىپتۇ ـ دە، يەۋېتىپتۇ.

ئات بىلەن يولۋاس

ئات كەڭ دالادا ئوتلاپ يۈرسە، ئالدىدىن بىر يولۋاس چىقىپ كەپتۇ. بۇنى كورگەن ئات قورقۇپتۇ، لېكىن قورققانلىقىنى بىلدۈرمەي:

— كىمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ يولۋاستىن.

— يولۋاسمەن، بارلىق ھايۋانلارنىڭ پادىشاسىمەن، سەن ئۆزەڭ كىمسەن؟ — دەپتۇ يولۋاس.

— مەن ھەممە ماللارنىڭ باشلىقى، — دەپتۇ ئات.

بۇنى ئاڭلىغان يولۋاس «باشقا بىر باشلىققا دۇچ كېلىپ قاپتىمەن-غۇ» دەپ قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە:

— ھەر ھالدا مەن سېنىڭدىن چوڭراق، — دەپتۇ.

— ياق، سېنىڭدىن مەن چوڭ، — دەپتۇ ئات.

ئۇلار ئۇزاققىچە گەپ تالىشىپتۇ. ئەڭ ئاخىرى ئات:

— بولمىسا كەلگىن، كۈچىمىزنى سىنىشىپ كورەيلى! كىم كۈچلۈك بولسا شۇ چوڭ بولسۇن! — دەپتۇ.

— بوپتۇ، — دەپتۇ يولۋاس، — كۈچىمىزنى نېمە بىلەن سىنايمىز؟

— قايسىمىز تاشتىن ئۇچقۇن چىقىرالىساق، ئەنە شۇ كۈچلۈك، — دەپتۇ ئات.

يولۋاس بۇ تەكلىپكە كونۇپتۇ ۋە بىرىنچى بولۇپ

كۆچىنى كورسىتىشكە باشلاپتۇ. ئۇ پۇتلىرى بىلەن تاشنى تېپىپتۇ، تېپىپتۇ، لېكىن بىر تالمۇ ئۇچقۇن چىقماپتۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن ئات تاقىلانغان تۇيىقى بىلەن تاشنى بىر تەپكەن ئىكەن، چاراس - چۇرۇس، ۋال - ۋۇل قىلىپ تۇت تەرەپكە ئۇچقۇنلار چاچراپتۇ.

ئۇچقۇننى كورۇپ قورقۇپ كەتكەن يولۋاس، ئارقا - كەينىگە قارىماي قېچىپ كېتىپتۇ.

ئاچ بورە

بىر ئاچ بورە يەيدىغان بىر نەرسە تاپالماي، ناھايىتى سەرسان بوپتۇ. ئۇ «ئالدىمغا دۇچ كەلگەن نەرسىنى يەيمەن!» دەپ ئويلاپتۇ.

بىردىنلا ئۇنىڭ ئالدىغا بىر قوزىچاق چىقىپ قاپتۇ.

— ۋاھ، قانداق ياخشى-ھە! — دەپتۇ بورە شولگەيلىرىنى ئېقىتىپ، — قوزىچاق مەن سېنى يەيمەن.

— توختا! شۇنداق قۇرۇق-لا يەۋېرەمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ قوزىچاق.

— بولمىسا قانداق يەي، — دەپتۇ بورە.

— ئەگەردە ھوزۇر قىلىمەن دىسەڭ، — دەپتۇ قوزىچاق ئۇنىڭغا، — يېزىغا بارغىن، زىخ، پىياز، قارىمۇچ ئېلىپ كەلگىن، كېيىن گوشۇمنى زىخقا ئۆتكۈز-دە، ياخشىلاپ كاۋاپ قىل. پىيازنى قارىمۇچ بىلەن ئەزگىن ۋە ئۇنى كاۋاپقا سېپىپ يىگىن. دۇنيادا مۇنداق كاۋاپتىن ئارتۇق غىزا يوق.

— راست ئېيتىسەن، — دەپتۇ بورە ۋە يېزىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. يولدا قويچىلار يولۇقۇپتۇ.

— ھاي ئاغىنىلەر، ماڭا پىياز، زىخ، قارىمۇچ بېرىڭلار، قوزىچاقنى بەررە كاۋاپ قىلىپ يەيمەن، ھوزۇر

قىلىمەن! ـــ دەپ ۋاقىراپتۇ. قويچىلار بۇنى ئاڭلاپ:

ـــ مانا ساڭا پىياز، زىخ، قارىمۇچ! قېنى شۇ كاۋاپ يەيدىغان چىشلىرىڭ؟! ـــ دەپ بورىنىڭ تۇمشۇغىغا تاياق بىلەن كېلىشتۇرۇپ راسا ساپتۇ.

بورە بىلەن ئۆشكە

بىر كۈنى چوپ چېپىۋاتقان دىخان يول بويىدىكى تېرەك سايىسىدا چۈشلۈك تامىقىنى يەپ ئولتۇرغان ئىكەن، ئۇنىڭ ئالدىدىكى قىلىن ئورماندىن بىر ئاچ بورە چىقىپ كەپتۇ ـ دە:

— ئەي كىشى، نېمە يەۋاتىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— نان بىلەن ھەسەل يەۋاتىمەن، — دەپتۇ دىخان.

— ماڭىمۇ ئازراق بەرسەڭ، يەپ كۆرسەم!

دىخان يەۋاتقان نېنىدىن بىر بۇردا سۇندۇرۇپ، ھەسەلگە تۈگۈرۈپ بورىگە بېرىپتۇ. يۇمشاق نان بورىگە بەك تەملىك تېتىپ كېتىپتۇ. شۇڭا:

— مېنىڭ قورسىقىم ئاچ، مەن نان يېيىشنى خالايمەن. بىراق، مەن ئۇنى قانداق پىشۇرۇشنى بىلمەيمەن، — دەپتۇ.

دىخان بورىگە ناننى قانداق تەييارلاشنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ — يەر ھەيدەش، تېرىش، سۇغىرىشتىن باشلاپ، تاكى ناننى يېقىپ پىشۇرغانغا قەدەر بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىپتۇ.

— ۋاي ـ ۋۇي! ...، — دەپتۇ دىخاننىڭ سوزىنى ئاڭلىغان بورە، — بۇ بەكمۇ مۇشەققەتلىك ئىش ئىكەن، سەن ماڭا قانداق قىلىپ، تەييارلا نانغا ئىگە بولۇش

لازىملىقى ھەققىدە مەسلىھەت بەرسەڭ!

دىخان بىر ئاز ئويلىنىپ تۇرۇپ بورىگە مۇنداق دەپتۇ:

— ئۇنداقتا سەن، يايلاققا — يىلقىلارنىڭ يېنىغا بار. ئۇ يەردە بىر قۇلۇنلۇق بىيە بار، سەن شۇنىڭ قۇلۇنىنى يىگىن!

بورە دىخاننىڭ سوزىنى راست دەپ بىلىپ، ئۇدۇل يايلاققا بېرىپتۇ. دىگەندەك بىر توپ يىلقا ئوتلاپ يۈرگەن ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قۇلۇنلۇق بىيىمۇ بار ئىكەن. بورە قۇلۇنلۇق بىيىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ — دە، ئانىسىنى ئېمىۋاتقان قۇلۇنغا ئېتىلىپتۇ. بىيە چىۋەرلىك بىلەن قوش ئاياقلاپ شۇنداق چىڭ تېپىپتۇكى، بورە خېلىغىچە ھوشىغا كېلەلمەي يېتىپ قاپتۇ.

ئاچ بورە ھوشىغا كېلىپ، ھېلىقى دىخاننىڭ يېنىغا يەنە كەپتۇ — دە، يىغلامسىراپ:

— ئۇنى يىيىشكە مۇمكىن بولمىدى، — دەپتۇ.

— ئەگەر، — دەپتۇ دىخان، — ئۇنىڭدىن نەپ ئالالمىغان بولساڭ، ئاۋۇ قىيالىق تاققا چىق. ئۇ يەردە ئۆشكە تولا، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن سېمىزرەك بىرىنى تاللىۋېلىپ شۇنى يىگىن!

بورە تاققا چىقىپ، ئەڭ چوڭ، سېمىز بىر ئۆشكىنى كورۇپتۇ — دە:

— ھە... بەللى! يىيىشكە بۇنىڭدىنمۇ ياخشى گوش تېپىلارمۇ؟ — دەپتۇ ئاغزىدىن شولگەيلىرىنى ئېقىتىپ، — سېنى مېنىڭ يىيىشىمگە دىخان بۇيرۇغان ئىدى. شۇڭا

قارشىلىق قىلمىغىن!

— بورىۋاي، بۇنىڭغا مېنىڭ نېمە ئامالىم بار، بوپتۇ، يېسەڭ - يېگىن! لېكىن، مېنى پارچىلاپ يەيمەن دەپ ئاۋارە بولما، مېنىڭ تېرەمنى بۇزما! سەن ئاۋۇ يەرگە بېرىپ، تاشقا ئۇزەڭنى تىرەپ، پۇتلىرىڭنى كېرىپ، ئاغزىڭنى يوغان ئېچىپ تۇرغىن، مەن يۈگۈرۈپ كېلىمەن - دە، ئاغزىڭغا كىرىپ كېتىمەن، — دەپتۇ ئۆشكە.

بورە ئۆشكىنىڭ دېگىنى بويىچە تۇرۇپتۇ. ئۆشكە يۈگۈرۈپ كېلىپ، كېلىشكەن مۈڭگۈزلىرى بىلەن بورىنى شۇنچىلىك قاتتىق ئۇسۇپتۇكى، بورە بىر قانچە سائەتكىچە هوشسىزلىنىپ يېتىپ قاپتۇ.

بورە هوشىغا كېلىپ قارىسا، ئەتراپىدا هېچنەرسە كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ تۆت تەرەپكە بىر قۇر نەزەر سېلىپ چىققاندىن كېيىن ئۆز - ئۆزىگە:

— مەن ئۆشكىنى يېدىممۇ - يېمىدىممۇ؟ ئۇنىڭ كۆرۈنمىگەنلىكىگە قارىغاندا يېگەن ئوخشايمەن، — دەپتۇ.

بوۋاينىڭ دوست ئىزلىشى

بۇرۇن بىر بوۋاي ئۆتكەن ئىكەن، ئۇ كەچكىدىن تارتىپلا ئۆزىگە كەمچىلىكى يوق دوست تاپماقچى بولسىمۇ، لېكىن تاكى چېچى ئاقىرىپ كەتكىچە مۇنداق ئادەمنى تاپالماپتۇ. ئۇ، «ھايۋانلار دۇنياسىدىن كۆڭلۈمدىكىدەك بىر دوست تېپىۋالسام ئەجەپ ئەمەس» دەپ ئويلاپتۇ-دە، ئورمانلىققا قاراپ يول ئاپتۇ.

بوۋاينىڭ دوست ئىزلەپ كەلگەنلىكىنى بىلگەن ھايۋانات-لار ئۇنى بەس-بەستە قارشى ئاپتۇ.

— ئىككىمىز دوست بولايلى، — دەپتۇ مايمۇن بېگىلا ئۆزگەن قىپ-قىزىل ۋە يوغان شاپتۇلنى بوۋايغا ئۇزىتىپ، — مەن ھەر كۈنى سىزگە ياۋا مېۋىلەرنى ئۈزۈپ بېرىمەن!

— ياق، سەن ھايۋانلار ئىچىدە ئەڭ كەپسىزسەن، — دەپتۇ بوۋاي بېشىنى چايقاپ.

— ئىككىمىز دوست بولايلى! مەن سىزنىڭ ئېغىر ئەمگەكلىرىڭىزنى قىلىشىپ بېرىمەن، — دەپتۇ پىل.

— ياق، — دەپتۇ بوۋاي ئالدىراپ - تىنەپ، — سېنىڭ مىجەزىڭ بەك چوڭ، ئاچچىغىڭ كەلسە كۆزۈڭگە ھېچنەرسە كۆرۈنمەيدۇ.

توز قانات-قۇيرۇقلىرىنى كېرىپ، پەتىراپ ئۇسسۇل

ئويناپ:

— ئىككىمىز دوست بولايلى، مەن سىزگە ھەر كۈنى ئۇسۇل ئويناپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

— ياق! — دەپتۇ بوۋاي تورغا قاراپمۇ قويماي، — مەن ئەتىدىن كەچكىچە باشقىلار بىلەن گۈزەللىك تالىشىمەن.

— سىلەرنىڭ «كەمچىلىكى يوق دوست ئىزلەيدىغان كىشىنىڭ دوستى بولمايدۇ» دېگەن بىر سۆزۈڭلار بارغۇ؟! — دەپتۇ تاقەتسىزلەنگەن جىگدە قۇش، — سىز يەنە قايتىپ بېرىپ يەككە - يىگانە ياشاۋېرىڭ، بىزنىڭ بۇ يەردىن كۆڭلىڭىزدىكى دوستنى مەڭگۈ تاپالمايسىز.

ئۇنىڭ سوزى تۈگىشى بىلەنلا ھايۋاناتلار گۈررىدە تارقىشىپ كېتىپتۇ.

كېيىن بىلىنىلىك، ئاقكوڭۇل بىر كىشى بوۋايغا:

— باشقىلاردىن بىر ئازمۇ كەمچىلىكى بولماسلىقنى تەلەپ قىلىش مۇمكىن ئەمەس. مۇھىمى، باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنى تۈزۈتۈۋېلىشىغا ياردەم بېرىش كېرەك، — دەپتۇ.

شورپا قىلامدۇق ـ كاۋاپمۇ؟

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئېگىز ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر توپ ياۋا غازلارنى كورۇپتۇ ـ دە. دەرھال ئوقيالىرىنى بەتلىشىپ ئاتماقچى بولۇشۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئاكىسى:

ـــ ئېتىپ چۈشۈرگەندىن كېيىن شورپا سالايلى، ـــ دەپتۇ.

ـــ مېنىڭچە كاۋاپ قىلساق لەززەتلىك بولىدۇ. ـــ دەپتۇ ئۇكىسى.

ئىككىيلەن تالىشىپ قاپتۇ، بىرلىككە كېلەلمەي، ئاخىرى بىر ئادەمنى ئايرىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. نەتىجىدە، غاز گوشىنىڭ يېرىمىدە شورپا سالىدىغان، يېرىمىنى كاۋاپ قىلىدىغان بولۇپ پۈتۈشۈپتۇ، ئەمما ئۇلار: «ئەمدى ياۋا غازلارنى ئاتايلى» دەپ كوككە قارىغان ئىكەن، غازلارنىڭ قارىسىمۇ كورۈنمەپتۇ.

❀❀❀❀❀❀ * ❀❀❀❀❀❀

بۇغا

بىر بۇغا ئۇستەڭگە سۇ ئىچكىلى بېرىپتۇ ـ دە، يوغان ۋە شاخلاپ كەتكەن مۈڭگۈزىنىڭ سايىسىنى كۆرۈپ، ناھايىتى زوقلىنىپتۇ. ئاندىن پۇتىغا قاراپ: «پۇتۇم ئەجەپمۇ سەت ھەم ۋىجىك ئىكەن» دەپ كۆڭلى غەش بوپتۇ.

شۇ ئەسنادا تۇساتتىن پەيدا بولغان شىر ئاغزىنى ھاڭدەك ئېچىپ ئۇنىڭغا خىرىس قىپتۇ. قورقۇپ كەتكەن بۇغا جېنىنىڭ بېرىچە سايلىققا قاراپ قېچىپتۇ. شىر يېتىشەلمەپتۇ. بۇغا شالالدەك يۈگۈرۈپ بىر ئورمانلىققا كەلگەندە، ئۇنىڭ شاخلاپ كەتكەن مۈڭگۈزى دەرەخنىڭ شاخ-پۇتاقلىرىغا ئىلىنىپ قېلىپ يۈگۈرەلمەي قاپتۇ. ئاڭغىچە شىر كېلىپ بۇغىنى تۇتۇۋاپتۇ.

بۇ چاغدا بۇغا ئۆز ـ ئۆزىنى ئەيىبلەپ: «مەن نېمە دېگەن بەغەرەز ـ ھە! مەن ياراتمىغان پۇتۇم جېنىمنى قۇتۇلدۇرغان ئىدى. مەن تەمەننا ئەيلىگەن مۈڭگۈزۈم مېنى بالاغا تىقتى» دەپ ھەسرەت قىپتۇ.

تۈلكىنىڭ قۇيرۇقى

قۇيرۇقىنى چىقىرىپ يۈرسە كىشىلەرنىڭ تونۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ يۈرگەن تۈلكە، تانا بىلەن قۇيرۇقىنى قۇسىقىغا تېڭىۋېتىپ ۋە ئۆزىنى ئەقىللىق ھېساپلاپ، خاتىرجەم ھالدا ماختىنىپ يۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى تۈلكە ئېتىزلىقتا بارغاندا دېھقانغا ئۇچراپ قاپتۇ ــ دە، يۈرىگى پوكۇلداپ:

ــ دېھقان تاغا، تۈلكىنىڭ قۇيرۇقى بولىدۇ، قۇيرۇقى بولمىسا ئۇنى تۈلكە دېگىلى بولمايدۇ، قاراڭ، مانا مېنىڭ قۇيرۇقۇم يوق، مەن تۈلكە ئەمەس... ــ دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ گېپى تۈگەر ــ تۈگىمەيلا دېھقان كەتمەن بىلەن ئۇنىڭ دۈمبىسىگە كېلىشتۈرۈپ بىرنى ئۇرغان ئىكەن، تۈلكە ۋايجانلاپ سەكرەپ كېتىپتۇ ۋە قۇيرۇقى ئاشكارىلىنىپ قاپتۇ.

دېھقان قا ــ قاقلاپ كۈلۈپ:

ــ ھەر قانداق نەرسە نىقاپلىنىۋالسىمۇ، ئۇنى كېلىشتۈرۈپ بىرنى سالغاندا ئەسلى قىياپىتى ئاشكارىلىنىپ قالىدۇ، ــ دەپتۇ.

Altunoq

توشقان ئوۋلاش

بۇرۇنقى زاماندا توشقان ئوۋلاشقا خۇشتار بىر ئوۋچى ئۆتكەن ئىكەن. بىراق ئۇ باشقىلاردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىشنى ياقتۇرماي، جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ قارىغا ئېتىش ماھارىتىنى ئۆزلۈكسىز ئۇستۇرۇشنىمۇ خالىماي، پو ئېتىپلا يۈرىدىكەن. شۇڭلاشقا ئۇ ھەر قېتىم ئوۋغا چىقسا قۇرۇق قول قايتىپ كېلىدىكەن.

بىر قېتىم خوشنىسى ئۇنىڭدىن:

— مەن سېنىڭ ئوۋلاپ كەلگەن توشقىنىڭنى كورمىدىمغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوۋچى كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن پەقەت توشقان ئوۋلاشنىلا ياخشى كورىمەن. ئۇنى يېيىشنى ياخشى كورمەيمەن، شۇڭا ھەر قېتىم ئوۋلاپ كەلگەن توشقاننى ئاغىنىلىرىمغا بىرىۋېتىمەن، — دەپتۇ.

— ئۇنداق بولسا كېلەر قېتىم ماڭا بىرنى بەر. مەنمۇ خېلى يېقىن ئاغىنەڭغۇ؟! — دەپتۇ خوشنىسى.

خوشنىسىنىڭ ئالدىدا يۈزى چۈشۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن، ئۇ ئەتىسى قاق سەھەردىلا توشقان ئوۋلاشقا چىقىپتۇ. لېكىن كۈن پاتقىچە كېزىپ يۈرۈپمۇ بىرمۇ توشقان ئاتالماپتۇ. ئۇ بۇ ئىشتىن خاپا بولۇپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرغاندا توشقان ساتىدىغان بىر ئادەمگە

يولۇقۇپتۇ. ئوۋچى بۇنى كورۇپ، گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ، دەرھال ئىككى توشقان سېتىۋاپتۇ-دە، خوشال ھالدا ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۆيگە يېقىنلىشىپ قالغاندا ئۇ: «ئەگەر بۇ تىرىك توشقاننى ئۆيگە شۇ پېتى ئېلىپ بارسام، ئىشلەر ئۆزەمنىڭ ئوۋلىغانلىقىمغا ئىشەنمەيدۇ» دەپ ئويلاپتۇ-دە، توشقاننى بىر كىچىك دەرەخكە باغلاپ قويۇپ، ئۆزى يىراقتا تۇرۇپ توشقاننى قارىغا ئېلىپ ئېتىپتۇ. «پاك» قىلغان ئاۋاز چىقىشى بىلەن توشقان ئۇچقاندەك قېچىپ كېتىپتۇ.

بۇ قانداق ئىش؟ ئەسلىدە ئوۋچى ئاتقان ئوق توشقانغا تەگمەي، توشقاننى باغلاپ قويغان يىپقا تېگىپ، يىپنى ئۈزۈۋەتكەن. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى خوشنىسى كورۇپ تۇرغان ئىكەن. ئۇ، ئوۋچىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ھەي، ئاغىنە، سەن توشقاننى مۇشۇنداق ئوۋلايدىكەنسەن-دە! — دەپتۇ.

*

تۆلكە بىلەن ئېيىق

قېدىمقى زاماندا ئېيىق بىلەن تۆلكە دوست ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئېيىق تۆلكىدىن:

— دوستۇم، سەن ماڭا ئاخىرغىچە ھەمرا بولالامسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— مەن ساڭا چوقۇم ھەمرا بولىمەن. بىراق... — دەپتۇ تۆلكە ئۈستىدىن ئۈچۈپ ئۆتۈۋاتقان بۈركۈتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — بۇ بۈركۈتكە قاناتنى مەن بەرگەن ئىدىم. ئەمدىلىكتە ماڭا سالاممۇ قىلماي ئۆتۈپ كېتىۋاتقىنىنى كوردۇڭمۇ؟

— كوردۇم، دوستۇم، ماڭىمۇ قانات بەرگەن بولساڭ، — دەپتۇ ئېيىق قىزىقىپ.

— مەن ساڭا قانات بەرسەم بۈركۈتكە ئوخشاش سالاممۇ قىلماسسەنمىكىن؟

— مەن ساڭا ھەر قانداق چاغدا چوقۇم سالام قىلىمەن، — دەپتۇ ئېيىق يالۋۇرۇپ.

— بوپتۇ، ساڭىمۇ قانات بېرەي، بىراق، ساڭاقانات چىقىرىش ئۈچۈن بىر تال ئاغامچا بىلەن بىر تال ياغاچ كېرەك، — دەپتۇ تۆلكە.

ئېيىق تۆلكىنىڭ بۇ ھىممىتىگە رەھمەت ئېيتىپتۇ ۋە

«بۈركۈتكە ئوخشاش ئاسماندا پەرۋاز قىلىدىغان بولدۇم» دەپ خۇشاللىقىدىن سەكرەپ كېتىپتۇ. ئاغامچا بىلەن ياغاچنىمۇ بىر دەمنىڭ ئىچىدە تەل قىلىپتۇ. تۆلكە ياغاچنى ئېيىقنىڭ قولتۇقىغا چىڭ قىلىپ باغلاپتۇ ۋە قىيا ئۈستىگە باشلاپ چىقىپ:

— دوستۇم، مۇشۇ يەردىن سەكرىسەڭ ساڭا قانات چىقىدۇ، — دەپتۇ.

ئېيىق پەسكە قاراپ بىر سەكرىگەن ئىكەن، ھاڭغا دومىلاپ چۈشۈپ ھوشىدىن كېتىپتۇ. تۆلكە ئۆز پىلانىنىڭ ئەمەلگە ئاشقانلىقىدىن خۇشال بولۇپ ئېيىقنى يېمەكچى بوپتۇ-دە، پەسكە چۈشۈپتۇ. ئۇ ئەمدىلا ئېيىقنىڭ يانپىشىدىن چىشلىشىگە ئېيىق چۆچۈپ ھوشىغا كەپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ توزاققا چۈشكەنلىكىنى سېزىپ، كۆڭلىدە بىر نەرسىنى پۈكۈپتۇ-دە:

— دوستۇم، مېنىڭ قولاق بېزىم ناھايىتى تاتلىق، ئالدى بىلەن شۇ يەردىن يېگىن، — دەپتۇ.

تۆلكە ئېيىقنىڭ قولاق تۈۋىگە يېقىن كېلىشى ھامان، ئېيىق بارلىق كۈچىنى يىغىپ تۆلكىنىڭ كېكىرتىكىدىن ئاپتۇ. ھىلىگەر تۆلكە ھەر قانچە قىلسىمۇ ئۇنى بوشىتالماپتۇ. ئاخىرى قۇتۇلالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ يالۋۇرۇپتۇ. بىراق، ئېيىق قويۇپبەرمەي:

— سەن مېنى نېمىشقا ئالدايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

تۆلكە غال-غال تىترەپ، بىچارە قىياپەتتە راستىنى ئېيتىشقا مەجبۇر بوپتۇ:

— قوسىقىم بەكمۇ ئاچقان ئىدى، باشقا يەرگە

بېرىپ ئوزۇق ئىزلەشكە تاقەت قىلالماي مۇشۇ ھىلىنى تاپقان ئىدىم.

تۈلكىنىڭ ئەپتىدىن يەنىلا قۇۋلۇق - شۇملۇقنى سەزگەن ئېيىق:

— مېنىڭ قورسىقىممۇ تازا ئاچتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېيىپ بولدۇم، ئوزۇق ئىزلەپ باشقا جايلارغا بارغىدەك ماغدۇرۇم يوق شۇڭا ئالدىمدىكى تەييار غىزانى يېيىشىم كېرەك، — دەپتۇ - دە، تۈلكىنى يەۋېتىپتۇ.

*

پاقىنىڭ لاپ ئۇرۇشى

بىر پاقا كالىنىڭ بىر تال تۇكىنى تېپىۋاپتۇ ۋە ئۇنى كالىپۇكىغا چاپلىۋېلىپ بارغانلايەردە: «مەن بۇگۈن بىر كالىنى پۈتۈن يۇتۇۋەتتىم» دەپ لاپ ئۇرۇپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بىرمۇنچە جانۋارلار ھەيران بولۇشۇپتۇ. قۇشقاچ بېشىنى چايقاپ مۇنداق دەپتۇ:

— سەن ئاغزىڭغا كەلگەننى سوزلەۋەرمە! ئېزەك ياڭاقچىلىكلا بىرنىمە، بىر كالىنى قانداقمۇ يۇتۇۋېتەلەيسەن؟

— ھىم، ئىشەنمەمسەن؟ مېنىڭ كالپۇكىمدا قالغان كالىنىڭ مۇنۇ بىر تال تۇكىنى كورمىدۇڭمۇ؟! — دەپتۇ پاقا كۆرەڭلەپ.

دەل شۇ چاغدا ئۇدۇلدىن بىر كالا كېلىپ قاپتۇ. بۇنى كورگەن قۇشقاچ پاقىغا:

— راست-يالغانلىقىنى نەق مەيداندا كورەيمىز. قېنى سەن مۇنۇ كېلىۋاتقان كالىنى يۇتۇۋېتىپ باقە! — دەپتۇ. پاقا ئالدىراپ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ:

— ياق-ياق، مەن بۈگۈن بىر كالىنى يۇتۇۋەتتىم. قورسىقىم بەك تويۇپ كەتتى. ئەتە قورسىقىم ئاچقاندا بۇ كالىنى چوقۇم يۇتۇۋېتىمەن! — دەپتۇ.

شۈپھىتتە ئاستا يېتىپ كەلگەن كالا پاقىنى دەسسى-
ۋەتكىلى تاس قاپتۇ. قورققىنىدىن پاقىنىڭ ئەرۋايى ئۇچۇپ،
ئۆزىنى قاچۇرۇپتۇ. دەرەختىكى قۇشقاچ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ
كۈلۈپ كېتىپ:

— ئاستىراق ماڭ پاقىجان، كالا ساڭا يەنە بىر قان-
چە تال تۈكىنى قالدۇرۇپ كەتسۇن! — دەپتۇ.

(يۇقۇرقى مەسەللەرنى مۇتەللىپ پالتاخۇن توپلاپ
رەتلىگەن.)

بورە بىلەن قاپاق

بۇرۇنقى زاماندا، تاغ باغرىدىكى بىر يېزا ئەتراپىدا تولىمۇ ياۋۇز بىر بورە ياشايدىكەن. ئۇ ھەركۈنى كېچىسى يېزىنى تىنتىپ، دېخانلارنىڭ قويى ياكى كالىسىنىڭ قوسىقىنى يارىدىكەن-دە، يېگىنىنى يەپ، يېمىگىنىنى تاشلاپ كېتىدىكەن.

بىر كۈنى كېچىسى بورە يەنە يېزىنى تىنتىپ، بىر دېخاننىڭ يالغۇز قويىنى يەپ، ژىنى يېرىلغىدەك تويۇپ، ئىنىغا كىرىپ ئۇخلاپ قاپتۇ.

تاغدا يېقىن گۈلدۈرلەپ بوران چىقىپتۇ-دە، يوغان بىر قاپاقنى دومىلىتا-دومىلىتا ھېلىقى ياۋۇز بورىنىڭ ئىنىغا ئاپىرىپ كەپلەپ قويۇپتۇ. قاپاق بوراندا قاتتىق غوڭۇلداشقا باشلاپتۇ.

تويۇۋېلىپ، شېرىن ئۇيقىغا كەتكەن بورە بوراننىڭ قاتتىق گۈكىرىشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، سىرتتا بىرنەرسىنىڭ غەلىتە غوڭۇلداۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. ئۇ ئومرىدە مۇنداق ئاۋازنى ئاڭلاپ باقمىغان بورە قولىقىغا بىر ئىشىنىپ بىر ئىشەنمەي، بىر-ئىككى چامدام بېرى كېلىپ يەنە تىڭشاپتۇ. تىڭشىغانسېرى غوڭۇلدىغان ئاۋاز كۈچىيىپتۇ. بورىنىڭ يۈرىگى جىغىلداپ سۇر بېسىپ تەرلەپ كېتىپتۇ.

قورقۇپ كەتكەن بورە ئىنىنىڭ ئېغىزىغا زادىلا بارالماپتۇ.

بىر كۈن ئۆتۈپتۇ، بورىنىڭ قوسىغى ئېچىپتۇ. بورە ئىنىدىن چىقاي دېسە، غوڭگۇلدىغان ئاۋازدىن قورقىدىكەن، چىقماي دېسە. قوسىغى ئېچىپ ئىككى بىقىنى بىر بىرىگە چاپلىشىپ كېتىپتۇ. ئاچلىقنىڭ ئەلەمى ئۆتكەن بورە نېرى ئويلاپ، بېرى ئويلاپ: «يېتىپ ئۆلگىچە ئېتىپ ئۆل، دېگەندەك، تۇمشۇغۇم بىلەن بىرلا تۈرتۈپ غوڭگۇلداقنى چوچۇتىۋېتىپ. قۇيرۇقنى تىكىۋەتمەيمەنمۇ» دەپتۇ-دە، جېنىنىڭ بېرىچە يۈگۈرۈپ بېرىپ، قاپاقنى تۇمشۇغى بىلەن قاتتىق تۈرتۈپ، ئىنىدىن چىقىپتۇ. قاپاق دومىلاپ بېرىپ شامال تەگمەيدىغان كارىزغا چۈشۈپ تۇرۇپ قاپتۇ. بورە دوڭگە چىقىۋېلىپ، سالپاڭ قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ، قاپاققا قاراپتۇ. قاپاق غوڭگۇلدىماپتۇ. بورە ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ:

— ھەي غوڭگۇلداق، قېنى ئەمدى غوڭگۇلداپ باقە! — دەپتۇ. ئەمما قاپاق جىم تۇرۇۋېتىپتۇ. بورە: «بىر تۈرتۈپ قويىۋىدىم، چوچۇپ توختاپ قالدى، بىراق، سەھەردە يەنە غوڭگۇلداپ ئۆپكەمنى ئېلىپ بېشىمغا قاقىدۇ، ئۇنىڭدىن بۇنى ھازىرلا يوقىتاي» دەپتۇ-دە، بىر بېسىپ ئىككى بېسىپ قاپاقنىڭ يېنىغا كەپتۇ.

— ھەي، سەن مېنى شۇنچىۋالا قورقىتامسەن؟ — دەپتۇ بورە قاپاققا. قاپاق ئۈن چىقارماپتۇ. بورە غەزەپلىنىپ، قاپاققا قاراپ:

— سەن مېنى ئاز قىينىدىڭمۇ؟ بىرىنچىدىن، يۈرىكىمنى يېرىۋەتكىلى تاس قالدىڭ، ئىككىنچىدىن، 2 كۈن ئاچ

قويدۇق. سېنىڭ جاجاڭنى بەرمەسمەن، — دەپلا قاپاقنى قۇيرۇقىغا باغلاپ سازايى قىلماقچى بولۇپ ئېلىپ مېڭىپتۇ.

بورە قاپاقنى سۆرەپ تۈزگە چىققاندىن كېيىن، قاپاقنىڭ ئېغىزىغا شامال ئۇرۇلۇپ، ئاستا غوڭۇلداپتۇ. بورىگە يەنە تىترەك ئولىشىپ، تېخىمۇ ئىتتىك مېڭىشقا باشلاپتۇ؛ قاپاق تېخىمۇ قاتتىق غوڭۇلداپتۇ. بورە «بۇ ئەمدى مېنى ئۇچۇقتۇرۇۋېتىدىغان بولدى» دەپ ئالاقزادە بولۇپ، قاپاقنى چوكتۇرۇپ غەرق قىلىۋەتمەكچى بولۇپ، دەرياغا قاراپ بولۇشىغا يۈگۈرۈپتۇ. شامالنىڭ قاتتىق ئۇرۇلۇشى بىلەن قاپاق تېخىمۇ قاتتىق غوڭۇلداپتۇ. قورقۇپ ئەس-ھوشىنى يوقاتقان بورە دەريانىڭ بويىغا كېلىپ، قاپاقنى قۇيرۇقىدىن يېشىپ چۆرۈۋېتىشنى ئۇنتۇپ، دەرياغا شۇڭغۇپ كىرىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن قاپاقنىڭ ئىچىگە سۇ لىق توشۇپ، بورىنى چوڭقۇر قايناممغا سۆرەپ كىرىپ كېتىپتۇ، بورە ئۆلۈپتۇ. تاغ باغرىدىكى دىخانلار ئارام تېپىپتۇ.

ئات بىلەن ئىت

ئات بىلەن ئىت بىر قورادا تۇرسىمۇ، ئىت ئۆزىنىڭ سەزگۈرلىكى بىلەن پەخىرلىنىپ، ئاتنى زادىلا كۆزگە ئىلمايدىكەن. بەزىدە: «سوكالقۇيرۇق، پالاز كالپۇك لەقۋا» دەپ مەسخىرە قىلىدىكەن. بىر كۈنى ئىت ھىچنېمىدىن-ھىچنېمە يوقلا، سۇ ئىچكىلى چىقىپ كېتىۋاتقان ئاتنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قاۋاپتۇ، ئارقىسىغا ئۆتۈپ سىڭگىرىنى چىشلەپتۇ. ئات ئىتنىڭ بىشەملىكىدىن خاپا بولۇپ، بىر چەكچەيگەن ئىكەن، ئىت ئارقىسىغا داجىپ تۇرۇپ، ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپتۇ. ئاندىن مۇغەمبەرلىك بىلەن زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ:

— مەن قىل قىمىرلىسا تۇيىدىغان سەگەك، كېچە-كۈندۈز ئۆينى ساقلايمەن. ئوغرى-يالغاننى قوراغا زادىلا كىرگۈزمەيمەن، — دەپ ماختىنىپتىمۇ. ئات ئىتنىڭ ماختانچاقلىقىدىن ئەجەبلىنىپ:

— ئۆيدە ھەربىرىمىزگە لايىق ئىش بار، ئۆز ئىشىمىز بىلەن ماختانمايلى، — دەپتۇ.

— ماختانمايچۇ، سەن يەر ھايدايسەن، ھارغىچە يەيسەن، شۇ، قولۇڭدىن باشقا ئىش كەلمەيدۇ.

— راست ئېيتىسەن، — دەپتۇ ئات، — مەن يەر

ھايدايمەن، خامان تېپىمەن، ئاشلىقنى ئۆيگە توشۇيمەن، تۈگمەنگە ئېلىپ بارىمەن، قىش كۈنلىرى ئۆيگە كۆمۈر، ئوتۇن توشۇيمەن، بۇلار ئىش ئەمەسمىكەن؟

— بۇ ئىشلىرىڭنىڭ ماڭا نېمە پايدىسى، — دەپتۇ ئىت.

ئاتنىڭ غۇژژىدا ئاچچىغى كەپتۇ-دە، ئىتقا ئالىيىپ تۇرۇپ:

— ئۆگۈتنى تۈگمەنگە ئاپىرىپ ئۇن قىلمىسام كېپەك چىقمايدۇ، كېپەك چىقمىسا، سەن نېمە يەيسەن؟ — دەپتۇ.

ئىت غىڭ قىلالماي قۇيرۇقىنىڭ ئۇچىغا قاراپ قاپتۇ.

قارا غوجا بىلەن تايغان

تايغان بېشىنى ئىككى قولىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ بوسۇغا تۈۋىدە ياتسا، بىر قارا غوجا ئىشىك بېشىغا قونۇپ، ۋىچىرلاپ سايراپتۇ، ئاللىقانداق بىرنىمىلەرنى دوراپتۇ. ئاندىن ئىگىشىپ ياتقان تايغانغا قاراپ:

— ھەي تايغان، سەن ئىشقى يوق ئىشەك، دەردى يوق كېسەكتەك كەچكىرگىچە ياتىدىكەنسەن. سايراپ باققىنە، مەن ئاڭلاي؟ — دەپتۇ. تايغان ئورنىدىن تۇرۇپ، تازا بىر كېرىلىۋېلىپ، ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ ئەسنەۋېتىپ:

— مەن سايرىيالمايمەن، قاۋاپ بېرەي، — دەپتۇ.

قاراغوجا سايراپ بېرسەن، دەپ قىستاپتۇ. تايغان:

— ئىگەم ھەربىرىمىزگە ۋەزىپە بەرگەن، مېنىڭ ۋەزىپەم: سايراش ئەمەس، قاۋاش، كېچىلىرى ئۇخلىماي ئۆي ساقلاش، ئوغرىنى قوراغا، بۆرىنى قوتانغا كەلتۈرمەسلىك، ئوۋغا چىققاندا، ئىگەمگە تۈلكە، توشقان، غاز-ئۆدەك، قىرغاۋۇللارنى ئىزلەپ تېپىپ بېرىش، — دەپتۇ.

— شۇنچە ئىشلارنى بىلىدىكەنسەنۇ، — دەپتۇ قارا غوجا، — سايراشنى نېمىشقا ئۆگىنىۋالالمايسەن؟

— مەن سايراشنى ئۆگىنىۋالسام، سەن نېمە قىلىسەن؟ مېنىڭ ئۆز ۋەزىپەمنى بىجا كەلتۈرۈشۈم — سايراش، سېنىڭ مېنى سايراشقا قىستىشىڭ، تاشقا تاياق تاڭغانلىقىڭ، — دەپتۇ ئىت.

ھورۇن ئىت

بىر يىلى قىش ناھايىتى قاتتىق كەپتۇ. قار ئۆگزە بويى يېغىپ، دەرەخ ئۈچىدىكى قاغىلار توڭلاپ يەرگە چۈشۈپتۇ. دائىم بوسۇغىدا يېتىپ كۈن ئۆتكۈزىدىغان ئىتىنىڭ كۆڭلى تەس بوپتۇ. ئىت سوغىنىڭ دەستىدىن تۈگۈلۈپ يېتىپ بېشىنى چىقىرالمايدىغان، ئورنىدىن تۇرسا سەكىلدەپ، قاتىرايدىغان بولۇپ قاپتۇ. قاتتىق سوغ ئىتنىڭ جان-جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكتىن لاغىلداپ تىترەپ تۇرۇپ: «خەپ، مەنمۇ يازدا تازا ئىسسىق بىر ساراي سالمىسام، ئىت بولماي كېتەي» دەپ قەسەم ئىچىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، يامان سوغ تۈگەپ، باھار كەپتۇ. يارا-يارا كۈنلەر ئىسسىپ كېتىپتۇ. ئىتمۇ تەڭلا ئىسسىپتۇ؛ ئىت ئويناپ-كۈلۈپ، كەچ بولغان يەردە يېتىپ قىشتىكى قەسىمىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، «ئىت مۈزلىغاندا ساراي سالىدۇ، ئىسسىغاندا ئۇنتۇپ قالىدۇ» دىگەن تەمسىل پەيدا بولغان ئىكەن.

مۈشۈك بىلەن چاشقان

بۇرۇنقى زاماندا مۇنداق بىر ئىش بولغان ئىكەن:

قېرى مۈشۈك بىر كۈنى بىر چاشقاننى تۇتۇۋېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ ئىككى پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىدى، يېقىن ئارىدا بۇ يۇرتتىن يەنە بىر يۇرتقا كۆچۈپ كېتىمەن، ياش چېغىمدا، ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلىماي، سىلەرگە نۇلا جەۋرى - زۇلۇم سالدىم. كۆچۈش ئالدىدا، هوزۇر خاتىرجەم ئېيتىپ، ھەممىڭلاردىن ئەپۇ سورىسام دەيمەن، سەن بېرىپ چاشقان ئەۋلادىنى قويماي چاقىرىپ كەلگىن.

چاشقان مۈشۈكنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن خۇش بوپتۇ. مۈشۈكنىڭ تەكلىپىنى بارلىق چاشقانلارغا يەتكۈزۈپتۇ. چاشقانلار مۈشۈكنىڭ ئىنساۋىغا رەھمەت ئوقۇشۇپ، دەرھال جەم بولۇپ، نۇرغۇن سوغا - سالام ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. يولدا بىر قېرى چاشقان ئۈنچىراپ سوراپتۇ:

— جامائەتىڭلار جەم بوپتۇ، سەپىرىڭلار قاياققا؟ — چاشقانلاردىن بىرسى بولغان ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. قېرى چاشقان:

— ھەي، ئاخماقلار، بۇ، قېرى مۈشۈكنىڭ ھىلىسى، بىزنى بىر - بىرلەپ يوقىتالماي، مىڭلاپ يوقاتماقچى بولـ

غىنى، بارماقلار، — دەپتۇ. توپلىشىپ كېلىۋاتقان چاشقانلار قېرى چاشقاننىڭ سۆزىگە پەسەنت قىلماي، قېرى مۈشۈكنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ.

قېرى مۈشۈك ئىشىك ئالدىغىچە چىقىپ، چاشقانلارنى قىزغىن قارشى ئاپتۇ، ھەر بىرى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ. چاشقانلار ئۆيگە تامامەن كىرىپ بولغاندىن كېيىن، قېرى مۈشۈك ئىشىكنى ئېلىپ قويۇپ، چاشقانلارنىڭ دات ـ پەريادىغا قارىماي، بىر ـ بىرلەپ بوغۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن تا ھازىرغىچە چاشقان مۈشۈك بار يەرگە يولىمايدىكەن.

تۈلكىنىڭ قۇيرۇق تاشلىشى

بىر تۈلكە ئېتىزلىقنى ئارىلاپ يۈرسە، ئىتلار كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ئارقىدىن تاپ باستۇرماي قوغلاپتۇ. يەردە قار يوق كۆنلەر بولغاچقىمۇ، تۈلكە ئىتلارنى ئۆزىگە يەتكۈزمەي، قېچىپ بېرىپ ئىنىغا سالامەت كىرىۋاپتۇ.

تۈلكە ئىنىدا ئولتۇرۇپ، دەمىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، ئىككى قۇلىقىدىن سوراپتۇ:

— سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— بىز شاپۇر ـ شۇپۇر، تاراس ـ تۇرۇس، تاڭ ـ تۇڭنى ئاڭلاپ سىزگە خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇردۇق.

— كوزلىرىم سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— يولدا چېلىققان ياخشى ـ يامان ئىش ـ ھەرىكەتلەرنى كۆڭلىڭىزگە سېلىپ تۇردۇق.

— پۇت ـ قوللىرىم، سىلەر نېمە قىلدىڭلار؟

— بىز سىزنى ئادەمىزات ۋە ئىت ـ قۇشلارنىڭ قەستىدىن قۇتقۇزۇپ قالدۇق.

— قۇيرۇغۇم، سەن نېمە قىلدىڭ؟ — قۇيرۇق ئاڭلىمىغان بولۇپ تۇرۇۋاپتۇ. تۈلكە يەنە سوراپتۇ:

— ئېيتە قۇيرۇغۇم، سەن نېمە قىلدىڭ؟

— سىز ھېچنېمىگە قارىماي قاچقاندا، شاخ ـ شۇمبا،

قوراي - چاۋا، تىكەن - يېكەنلەرگە ئىلىنىپ قېلىشقا!
تاس قالدىم، — دەپ راستىنى ئېيتىپتۇ قۇيرۇق. تۈلكە
تۇرۇپ ئويلىنىپ، ئۆزىگە - ئۆزى: - مېنى ھەر بالاغا دۇچار
قىلىدىغان مۇشۇ قۇيرۇغۇم ئوخشايدۇ، دەپ، قۇيرۇغىنى
سىرتتا قاراپ تۇرغان ئىتلارغا يىگۈزۈۋەتمەكچى بولۇپتۇدە،
سىرتقا چىقىرىپتۇ. ئىتلار قۇيرۇقنى چىشلەپ تارتىپ،
تۈلكىنىڭ ئۆزىنىمۇ ئىنىدىن سۆرەپ چىقىپتۇ.

مايمۇن بىلەن چۈمۈلە

بىر كۈنى مايمۇن چۈمۈلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئاداش، پۇرچاق يېگىم كەلدى، يوق دېمەي بىر تويغىدەك پۇرچاق بەرسەڭ، — دەپ سوراپتۇ. چۈمۈلە مايمۇننى قۇرۇق قول قايتۇرۇشنى مۇناسىپ كۆرمەي، بىر چاڭگال پۇرچاق بېرىپتۇ.

پۇرچاق سېغىنىپ كەتكەن مايمۇن ئۇيىگە ئاپىرىپ يەمەستىن، شۇ يەردىلا بىر تالنى ئېغىزىغا سالغان ئىكەن، يەنى بىر تال پۇرچاق يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. مايمۇن يەرگە چۈشۈپ كەتكەن بىر تال پۇرچاقنى ئالماق بولۇپ ئېڭىشكەن ئىكەن، قېرىشقاندەك يەنە بىر نەچچە تال پۇرچاق يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. قايتىدىن چېچىلىپ كەتكەن پۇرچاقنى تەرمەك بولۇپ ئولتۇرغان ئىكەن، مايمۇننىڭ چاڭگىلىدىكى پۇرچاقنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى يەنە تۆكۈلۈپ كېتىپتۇ. مايمۇن تىرىكىپتۇ - دە، چۈمۈلىگە قاراپ:

— بۇ بىر ئۇچۇم پۇرچاقنى رازى بولماي بەرگەن ئوخشايسەن، ئۇچۇمۇمدا زادىلا تۇرمىدى، ئۆزەڭگە ئاش بولسۇن، — دەپ سىقىمىدىكى قالغان پۇرچاقنىمۇ چۈمۈلىنىڭ ئالدىغا چېچىۋېتىپ كېتىپ قاپتۇ.

— بارنى جايلاپ يېيەلمىگەن ئابدالنىڭ خوجۇنىغا زىيان، — دەپتۇ چۈمۈلە ۋە يەرگە تۆكۈلگەن پۇرچاقنىڭ بىر تالىنىمۇ قويماي تېرىۋاپتۇ.

بالا بىلەن تورغاي

بىر بالاتورغاينى تولا سايرايدۇ، دەپ ئاڭلايدىكەن، قانداق سايرايدىغانلىقىنى بىلمەيدىكەن. ئۇ بالا بىر كۈنى ئېتىزلىققا چىقىپ، كەڭ بۇغدايلىقلار، چېچەكلەپ كەتكەن قىچا، زىغىر، پۇرچاقلار ۋە گۈللەپ كەتكەن ئاپتاپپەرەسلەرنى كۆرۈپ، چارچىغاندىن كېيىن، ئېرىقنىڭ قىرىدا ئولتۇرسا، بېشىدىكى بوشلۇقتا بىر تورغاي لەيلەپ تۇرۇپ سايراپتۇ. تورغاينىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان بالا بىردىنلا قىزىقىپ، تورغاينى تۇتۇپ ئۆيىگە ئېلىپ كېتىشنىڭ پەيىگە چۈشۈپتۇ. لېكىن تورغاينى زادىلا تۇتالماپتۇ. بالا ھېرىپ - ئېچىپ، ئاسماندا سايراۋاتقان تورغايغا ھاڭۋېقىپ قاراپ يۈرسە، بىر دىخان كېلىپ قاپتۇ.

— ئاغا، ماڭا ئاشۇ تورغاينى تۇتۇپ بەرسىڭىز. — دەپ مۇراجەت قىپتۇ بالا.

— نېمە قىلىسەن؟

— باقىمەن، سايرىتىمەن.

— ئولتۇرۇپ قويارسەنمىكىن؟

— ياق، ئولتۇرمەيمەن، تۇتۇپ بېرىڭ! — بالا دىخانغا يالۋۇرۇپ تۇرۇۋاپتۇ. دىخان بالىنىڭ كۆڭلىنى قىيالماي، ئېتىزلىقنى ئايلىنىپ، بىر تورغاينى تۇتۇپ بېرىپتۇ.

بالا تورغاينى ئەويىگە ئېلىپ بېرىپ، بىر چىرايلىق قەپەزگە سولاپ، دان چېچىپ سۇ قۇيۇپ بېرىپتۇ. ئاندىن تورغاينىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشقا قىزىقىپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر كۈن، ئىككى كۈن، ھەپتە ئۆتۈپ كېتىپتۇ - يۇ، تورغاي سايرىماپتۇ. قەپەزنىڭ ئىچىدە بىر نەرسىدىن بۇقتىرغاندەك ھورپىيىپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ.

بالا بىر كۈنى نەددىمۇ تېرىق ئېلىپ كېلىپ، چېچىپ تۇرۇپ تورغايغا يالۋۇرۇپتۇ:

— دان چاچتىم، ماڭا قارا،
سايرا تورغىيىم، سايرا.
مەن قارايمەن، سايرىمساڭ،
كوڭلۇم بولىدىكەن يارا.

شۇ ھامان تورغايغا زۇۋان كىرىپتۇ:

— ھەي بالا، سەن مېنى يۇرتۇمدىن جۇدا قىلىپ مۇشۇ تار قەپەزگە سولاپ قويدۇڭ. كەڭ جاھاننى كورمەي تۇرۇپ، قانداق سايراي!

بالا تورغاينىڭ زارىنى ئاڭلاپلا قەپەزدىن چىقىرىپ قويۇۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن تورغاي باقمايدىغان، تورغاينىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىمىسى كەلسە، ئېتىزلىققا چىقىدىغان بوپتۇ.

سا بىلەن بۆدۆنە

بالىلىرىغا دان ئېلىپ كەلگەن بۆدۆنە ئۇۋىسى ئەتراپىدىكى ئوت - چۆپ، قۇرايلارنىڭ ئۆرۈلۈپ، ئوچۇقچۇلۇققا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، بالىلىرىغا:

— بالىلىرىم، ھەممە ياق يالىڭاچلا بولۇپ كېتىپتۇ. سىلەر ئەمدى مەن يۆتكىۋەتكىچە. مىدىرلىماي يېتىڭلار، — دەپ نەسىھەت قىلىپ، يەنە دان ئېلىپ كېلىشكە كېتىپتۇ.

بۆدۆنە بالىلىرى ئانىسىنىڭ نەسىھىتىگە پەرۋا قىلماپتۇ. ئەتراپىنىڭ ئېچىلىپ، ئوچۇق - يورۇق بولۇپ قالغانلىقىدىن خۇشال بولۇشۇپ، بىر بىرىگە:

— ئانىمىز قېرىپ ئالجىپ قاپتۇ، بىزنىڭ يورۇق جاھاندا ئەركىن يايراپ يۈرۈشىمىزنى ياقتۇرمىسا كېرەك، — دەپ كۈلۈشۈپ، ھەممىسى تەڭلا ئۇۋىسىدىن چىقىپ ئويۇنغا چۈشۈپتۇ.

بۆدۆنە بالىلىرى ئويۇنغا كىرىشىپ كۆپ ئۆتمەيلا، ئاسماندا بىر سا پەيدا بولۇپ، پەسكە بىر شۇڭغۇيلا، بۆدۆنە بالىلىرىدىن بىرىنى چاڭگىلىغا قىسىپ ھاۋاغا كۆتىرىلىپ كېتىپتۇ.

بۆدۆنە بالىلىرى قايتا ئۇۋىسىغا يىغىلىپ كوز يېشى قىلىپ تۇرسا، ئانىسى دان ئېلىپ كەپتۇ، ئانىسى نە-

مە ۋەقە ئىكەنلىكىنى سورىغان ئىكەن، ئويۇندىن چىققان ئاقىۋەتنى سوزلەپ بېرىپتۇ ھەممە ئەمدىلىكتە ئوت - چۆپ ئارىسىدىن چىقماسلىق توغرىسىدا ۋەدە بېرىپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ بۆدۈنىلەر قېلىن ئوت - چۆپلۈك ئىچىدىن چىقمايدىغان بولۇپ قالغان ئىكەن.

خام خىيال

بىر بالا جاڭگالغا ئوتۇن ئالغىلى بېرىپ، بىر جىگدىنىڭ تۈۋىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان توشقاننى كۆرۈپ قاپتۇ-دە، خىيالغا چۆكۈپتۇ:

— ھازىر مۇشۇ توشقاننى تۇتۇۋالسام، بازارغا ئاپىرىپ ساتسام، پۇلىغا بىر توخۇ ئالسام، توخۇ تۇخۇم تۇغسا، تۇخۇمنى كۆرۈك توخۇغا باسۇرۇپ بەرسەم، 15 چۈجە چىقارسا، چۈجىلەر چوڭ بولغاندا! سېتىپ بىر قوي ئالسام، قوي ئىككىدىن تۇغسا، چوڭ بولغان قوزىلارنى سېتىپ راسا كېلىشكەن بىر ئات ئالسام، مال-ۋاران پادا-پادا بولۇپ كەتسە، بىر قىسمىنى سېتىپ قورا-جاي ئالسام، يەر ئېلىپ دېھقانچىلىق قىلسام، بۇغدايلىرىم ئوخشاپ، قوغۇن-تاۋۇز، مېۋە-چېۋىلەر پىشىپ كەتسە، ئاپام بىلەن دادام: «يارايسەن ئوغلۇم! يارايسەن!» دەپ كېتەتتى-ھە! — دەپ ۋاقىرىغان ئىكەن، توشقان ئۈركۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. بالا:

— ھەسسىنە! — دەپ ئېغىزىنى تۇتۇپلا قاپتۇ.

تاپقان پۇلنى ئۈچكە بولىمەن

بىر يېزىدا يېشى قىرىقنىڭ قارىسىنى ئېلىپ قالغان بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ ئادەم تولىمۇ ئەمگەكچان بولۇپ، مەيلى يازنىڭ قاتتىق ئىسسىقلىرىدا ياكى قىشنىڭ قەھرىتان سوغلىرىدا بولسۇن، تىنىم تاپماي ئىشلەيدىكەن. بۇ كىشىنى دائىم ئۇچرىتىپ يۈرىدىغان بىر بوۋاي ئۇنىڭغا زوقلىنىپ، ئىچىدە: «بۇ نېمىدىگەن ئىشچان، نېمىدىگەن غەيرەتلىك ئادەم، خۇدايىم قولىغا دەرت بەرمىسۇن» دەيدىكەن.

بىر كۈنى ئىشچان ئادەم بىلەن بوۋاي ئۇچرىشىپ قاپتۇ، بوۋاي سوراپتۇ:

—بالام، نېمەڭگە نېمە يەتمەي، شۇنچە ئىشلەيسەن؟

—ئائىلەم ئۈچۈن، ئىككى، ئۈچ كىشىنىڭ ئىشىنى قىلمىسام بولمايدۇ.

—ئۇنداق بولسا، ئىشلىگەنگە چۇشلۇق پۇل تاپىدىكەنسەن-دە؟

—شۇنداق، تاپقان پۇلۇمنى ئۈچكە بولىمەن. بىرىنچىسىدە قەرزىمنى قايتۇرىمەن، يەنە بىرىنچىسىنى قەرزگە بېرىمەن، قالغىنىنى ئۆزەم خەجلەيمەن، — دەپتۇ.

—ۋۇي، قەرز قايتۇرۇپ تۇرۇپ، يەنە قەرز بەرگىنىڭ

نىمىسى؟ بۇ تەرىپىڭ ماڭا قاراڭغۇ بولۇپ قالدىغۇ؟ —
دەپتۇ بوۋاي.

— مېنىڭ قولى ئىش ـ ئەمگەكتىن قالغان ئاتا ـ ئا-
دام بار، ئۇلار مېنى تەربىيلەپ قاتارغا قوشقان، ھازىر
ئۇلار كۆچىدىن قالدى. ئەمدى مەن ئۇلارنى بېقىشىم كې-
رەك. بۇ مېنىڭ قەرز قايتۇرغىنىم؛ ئۆزەمنىڭ بالىلىرىم
بار، ئۇلار تېخى كىچىك. ئۇلارنى بېقىشىم كېرەك. بۇمې-
نىڭ ئۇلارغا قەرز بەرگىنىم.

ياخشى پەزىلەتلىك كىشىنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغان
بوۋاي:

— ياشا ئوغلۇم، قولۇڭغا دەرت بەرمىسۇن، مۇرادىڭ-
غا يەت! — دەپتۇ.

پۇشايمان

يازلىقى ئوتلاق تولىمۇ مولچىلىق بولىدىكەن. شۇڭا ئوتلاقتا بىللە ياشىغان موزاي، قوزا ۋە ئوغلاق كۈنلەرنى باياشات ئۆتكۈزۈپتۇ، غەم-قايغۇ قىلماپتۇ. يوقنىڭ دەردىنى تارتماپتۇ.

كۈز كىرىپ، سوغاق قىش يېقىنلىشىپ، كۈن سوۋۇشقا باشلاپتۇ. قوزا بىلەن ئوغلاق يۇڭى ئۇسكىلەڭ بولغاچقا پەرۋاسىز يۈرۈۋېرىپتۇ. مۈزلىغان موزاي قوزىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ئاداش، يېزى بار يەرنىڭ قىشى بار دېگەن گەپ بار ئىكەن، كۈننىڭ مۈشۈنچىلىك ۋاقتىدا بىرلىشىپ بىر ئۆي سېلىۋالمايمىزمۇ؟ — دەپ ئىلتىماس قىپتۇ.

— مېنىڭ چاپىنىم قېلىن، قىشنى ئۆي سالمايمۇ بەھۇزۇر ئۆتكۈزەلەيمەن، — دەپتۇ قوزا.

موزاي ئوغلاقنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— ئوغلاق ئاداش، قىش كېلىۋاتىدۇ، ئىككىمىز بىرلىشىپ بىر ئۆي سالايلى. بولمىسا قىشتا توڭلاپ قالىمىز، — دەپتۇ.

— مەن ھەر قانداق سوغدىن قورقمايمەن، ئۆي-ماكانسىزمۇ كۈنۈم ئۆتۈۋېرىدۇ. ئۆزەڭ سال، — دەپتۇ ئوغلاق.

قوزا بىلەن ئوغلاقنى سۆزىگە كىرگۈزەلمىگەن موزاي

كۆز كۆزلىرىنى ئوتكۈزۈۋەتمەي ئۇزۇنغىچە لايىقلا بىر ئوي سۈرۈۋاپتۇ.

قىش كىرىپ سوغ بارغانسېرى كۈچىيىپتۇ. قوزىنىڭ قېلىن جۇگىسى ھېچ كارغا يارىماپتۇ، قوزا ئۇياققا ـ بۇياققا قاتراپ يۈرۈپ، ئامالسىز بىر نەچچە كۈننى ئوتكۈزۈپتۇ، بىراق زادىلا ئىسسىماپتۇ. ئاخىرى يۈزىنى داپتەك قىلىپ، موزاينىڭ ئويىنى ئىزلەپ تېپىپ ئىشىكنى چېكىپتۇ:

ـــ ئىشىكنى ئاچ، توڭلاپ ئولەي دىدىم.

ـــ سېنىڭ قېلىن جۇگاڭ بار ئەمەسمىدى؟

ـــ سوغ ئوتۇپ كەتتى.

ـــ كىر ئەمىسە.

قوزا كاڭغا چىقىپ، تۈگۈلۈپ يېتىپتۇ.

ـــ ۋاي ئاداش، توڭلاپ ئولەي دىدىم، بول، ئىشىكنى ئاچ،ـــ دەپتۇ ئوغلاقمۇ كېلىپ. قوزىنىڭ ھالىنى كورۈپ ئوغلاقنى كوز ئالدىغا كەلتۈرگەن موزاي دەرھال ئىشىكنى ئېچىپتۇ. ئوغلاق ئوچاقنىڭ ئالدىغا ئارانلا ئۆلەڭگۈرۈپتۇ. موزاي ئىككى دوستىغا قاراپ:

ـــ قىش قانداق ئىكەن؟ـــ دەپتۇ.

ـــ ۋاي، يازغا ئوخشىمايدىكەن، سېنىڭ ئىلتىماسىڭغا قوشۇلمىغانلىغىمىزدىن مېنىڭ بىر پۇشايمان يىدۇق،ـــ دەپتۇ قوزا بىلەن ئوغلاق تەڭلا.

شەپەرەڭ بىلەن ئۆكۈز

شەپەرەڭ ئەمدىلا ئېتىزدىن قايتىپ كېلىپ ئارام ئېلىۋاتقان ئۆكۈزنىڭ يېنىدىن ئۇچۇپ ئۆتۈۋېرىپتۇ. ئۆكۈز ئۇخلىيالماي، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەتراپقا قاراپتىمۇ - دە، شەپەرەڭنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۆكۈز شەپەرەڭنىڭ كېچىدە ئۇزىمۇ ئارام ئالماي، باشقىلارغىمۇ ئارام بەرمەي ئۇچۇپ يۈرگەنلىكىدىن خاپا بولۇپ:

— ھەي، نىمانچە ئويۇنغا تويمايدىغان نىمە سەن، كېچە ھەممىنىڭ ئارام ئالىدىغان ۋاقتى. مەن كەچ كىرگىچە ئىشلەپ يېڭىلا كەلدىم، مېنى ئارام ئالغىلى قويامسەن - يوق؟ — دەپتۇ.

— جېنىم دوستۇم، قوسۇغۇم ئاچ، ئۇچمىسام قوساق تويمايدۇ، بالىلىرىمغا ئوزۇق تېپىلمايدۇ. ساڭا ياخشىسى، مېنىڭ ئالدىمغا يەم - بوغۇز توكۇپ، ئوت - چوپ سېلىپ قويىدىغانلار يوق.

شەپەرەڭنىڭ سوزى يۇۋاش - يۇمشاق ئۆكۈزنى تېرىكتۈرۈپ قويۇپتۇ. ئۆكۈز:

— كېچىككىنە قوسۇغۇڭنىڭ غېمىنى كۈندۈزى قىلساڭ بولمامدۇ؟ تېرىكچىلىك كۈندۈزى بولىدۇ. ئوزۇغۇڭ بولمىسا، مۇنۇ يەمدىن ئېلىپ، قوسۇغۇڭنى تويغاز، — دەپ شە-

پەرەڭگە يەم تەگلەپتۇ.

شەپەرەڭ ئوكۇزگە ئارامچىلىق بەرمىگەنلىكىنى بىلىپ:

—مەن ئادەم ۋە ھايۋانلارنى چېقىپ، قېنىنى شوراپ ئارام بەرمەيدىغان چىۋىن، پاشىلارنى قىرىمەن. بۇلار ماڭا ئوزۇق بولىدۇ. يەم-بوغۇز كېرەك ئەمەس، ساڭا رەخمەت،—دەپتۇ.

شەپەرەڭنىڭ «چىۋىن، پاشىلارنى قىرىمەن» دېگىنى چىۋىن، پاشا دەستىدىن قۇيرۇغىنى بىر دەممۇ تىنىچ تۇرغۇزمايدىغان، ھەتتا بويۇنلىرىنى تاملارغا سۈركەپ كېتىدىغان ئوكۇزگە يېقىپ كېتىپتۇ-دە، شەپەرەڭگە مۇنداق دەپتۇ:

—دوستۇم، مەن بىلمەپتىمەن، مېنى كەچۈرگىن. مەن ئادەملەر ئۈچۈن ئىشلەيمەن، سەن ئادەملەر ۋە بىز ئۈچۈن چىۋىن، پاشىلارنى قىرىدىكەنسەن. ئەمدى ئىككىمىز بىللە ياشايلى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئوكۇز بىلەن شەپەرەڭ بىر قورادا بىللە ياشاپتۇ.

قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل؟

بىر تايغان تۈلكىنى قوغلاپ يېزا ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. قورقىنىدىن تىلى بىر غېرىچ ساڭگىلاپ كەتكەن تۈلكە بىر دوقمۇشتىن ئايلىنىپ، تايغاندىن سەل ئۇزاپتۇ-دە، مۈشۈككە يولۇقۇپ قاپتۇ:

—ھەي ھورمەتلىك مۈشۈك، سەن بىلسەن بۇ ئەتراپتا قايسى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل؟ مەن كىردۈۋىلىپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلسام، — دەپ سوراپتۇ.

—مانا، مۇشۇ ئۇدۇلۇڭدىكى ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل، نۇرغۇن ئۆيلىرى، ئېغىل-قوتانلىرى بار، كىردۈۋالسەن، — دەپتۇ مۈشۈك.

—ھەي، ياقەي، — دەپتۇ تۈلكە بېشىنى چايقاپ، — مەن بىر زاماندا بۇ ئادەمنىڭ بىر ئاق غېزىنى يەۋەتكەن ئىدىم.

—ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ مۈشۈك يول بويىدىكى باغۋارانلىق بىر ئۆينى كۆرسىتىپ، — بۇ ئۆينىڭ ئىگىسى رەھىمدىل، سېنى ھەر ئامال بىلەن ئامان ساقلاپ قالىدۇ.

—بولمايدۇ. مەن بىر چاغدا بۇنىڭ بىر ئۆردىكىنى يەپ قويغان.

مۈشۈك ھەيران بولۇپ:

—ھەي، بۇ ئەتراپتىكىلەرگە ئالا قويماي زىيان سالغان ئىكەنسەن، ئەمدى ساڭا رەھىم قىلغىدەك بىرەسى چىقار-مۇ؟ — دەپتۇ تۈلكىگە.

—چىقىپ قالار، «يۇرت ئېتىگى كەڭ» دىگەن گەپ بار. تايغان يېتىپ كەلگىچە يەنە بىر دىنى كورسەتكىنە؟— دەپتۇ تۈلكە.

مۈشۈك يېزىنىڭ ئەڭ چېتىدىكى بىر ئۆينى كورسە-تىپتۇ، تۈلكە ئۆينىڭمۇ بىر توخۇسىنى يەپ قويغىنى ئۈچۈن:

—مۈشۈك ئاداش، بۇمۇ بولمايدۇ،—دەپتۇ. ئاڭغىچە تايغان يېتىپ كەپتۇ. مۈشۈك تۈلكىگە قاراپ: —

—كوردۇڭمۇ، ئەمدىكى «رەھىم» نى ساڭا مۈش-لىۋاتقان تايغان قىلسۇن،—دەپ تايغاننى كورسە

يەم

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئوتۇنچى ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى جاڭگالدىن ئوتۇن ئېلىپ كېلىپ سېتىپ جاھاندارچىلىق قىلىدىكەن. ئۇ بىر كۈنى پالتا ۋە ئارغامچىسىنى كۆتۈرۈپ جاڭگالغا كېتىۋاتسا، يوغان بىر ئېيىق ئالدىغا چىقىپ قاپتۇ. ئېيىق دەرھال ئوتۇنچىغا:

— ھەي، مەن سەن بىلەن چېلىشىپ كۈچ سىناشماقچىمەن، قانداق دەيسەن؟ — دەپتۇ.

ئوتۇنچى ئىنتايىن قورقۇپ كېتىپتۇ. لېكىن ئېيىققا سەزدۈرمەي، ئۆزىنى مەردانە تۇتۇپ، «ئەگەر ئېيىق بىلەن چېلىشسام ھەش-پەش دېگىچىلا مېنى ئىككى پۈكلىۋېتىدۇ، چېلىشمىسام قارشىلىق قىلدىڭ دەپ يەپ قويىدۇ، ئۇنىڭدىن كۆرە ئېيىقنى يەم بىلەن يېڭىشىم كېرەك» دەپ ئويلاپ، ئېيىققا:

— مەنمۇ سەن بىلەن چېلىشىپ كۈچۈمنى سىناپ بېقىشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرگەن ئىدىم. بۈگۈن ياخشى ئۇچراپ قالدىڭ. بىراق مەن كۈچۈمنى ئۆيدە قويۇپ كەپتىمەن ئەكىلىۋالاي، سەن قېچىپ كەتمە، — دەپتۇ. ئېيىق:

— كۈچۈڭنى چاپسان ئېلىپ كەل، — دەپتۇ. ئوتۇنچى بۈگۈنمۇ «كۈچۈمنى ئەكىلەي» دەپ قۇتۇلارمەن،

ئەتە ياكى ئۆگۈن يەنە ئۇچراپ قالسا، قانداق قىلىمەن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە بىر پەم ئىشلىتەي، دەپ ئويلاپتۇ-دە، ئېيىققا:

— مەن كەلگىچە قېچىپ كەتسەڭ، ئۇ چاغدا سېنى نەدىن تاپىمەن؟ — دەپتۇ.

— ياق، قېچىپ كەتمەيمەن.

— ئىشەنمەيمەن.

— قاچمايمەن.

— ئۇنداق بولسا، مەن سېنى باغلاپ قويۇپ كەتسەم قوشۇلامسەن؟

ئېيىق ماقۇل بوپتۇ. ئوتۇنچى ئاغامچا بىلەن ئېيىقنى دەرەخكە چەمبەر چەس باغلاپ قويۇپتۇ-دە:

— مانا، كۈچۈمنى كۆرۈپ قويغىن، — دەپ پالتىسى بىلەن ئېيىقنى چاناپ نەچچە پارچە قىلىۋېتىپتۇ.

ئۈچ ھورۇن

بۇنىڭدىن خېلى زامان بۇرۇن ئۈچ ھورۇن ئۆتكەن ئىكەن، ئۇلار بىر بىرى بىلەن دوست بولسىمۇ بىرەر ئىشنى قىلىشقا توغرا كەلگەندە، ئەزمىلىك قىلىپ، بىر-بىرىگە ئىتتىرىپ، ۋاقتىدا پۈتتۈرمەيدىكەن.

ئۈچ ھورۇننىڭ بىكارچىلىقتىن ئىچى پۇشۇپ، سەيلە قىلماق بولۇپ، بىر ئىشنى ئەگەشتۈرۈپ، سەھراغا مېڭىپتۇ. ئۇلار ئەزمىلىك قىلىپ، دېگەن قەرەلدە سەھراغا يېتىپ بارالماي، بىر ئۆستەڭنىڭ بويىغا كېلىپ توختاپتۇ.

كۆپ ئۆتمەيلا بىر بالا قېتىق ۋە نان ساتقىلى كەپتۇ. قورسىقى ئېچىپ كەتكەن ئۈچ ھورۇن پۇل يىغىش قىلىپ بالىدىن قېتىق ۋە نان سېتىۋاپتۇ. ئۈچ ھورۇن ئۆستەڭدىن سۇ ئەكىلىپ قول يۇماقچى بولۇپتۇ.

— سۇنى سەن ئېلىپ كەلگىن، — دەپ بۇيرۇپتۇ بىرىنچى ھورۇن ئىككىنچى ھورۇننى.

— نېمىشكە مەن ئەكىلىمەن؟ مۇنۇ ئېلىپ كەلسۇن، — دەپتۇ ئىككىنچى ھورۇن ئۈچىنچى ھورۇننى كۆرسىتىپ.

— مەنما؟ — دەپ ئىككىسىگە گۆلىيىپتۇ ئۈچىنچى ھورۇن، — ئىت ئېلىپ كەلسۇن.

شۇنداق قىلىپ ئۈچ ھورۇن ئىككى چامدام يەردە-
كى سۇنى ئېلىپ كېلىشكە ھورۇنلۇق قىلىپ، بىرسى يەنە
بىرسىنى بۇيرۇپ، كۈننى كەچ قىپتۇ. ئاخىرى بىر بى-
رىگە ماي تارتىشىپ گەپمۇ قىلماي، جىم بولۇشۇپتۇ، شۇ
ئارىدا، ئىت پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، نانىنى يەپ، قې-
تىقىنى ئىچىۋېتىپتۇ.

,,تەقدىرگە تەن بەرگىن،،

بىر يېزىدا بەكمۇ سالاپەتلىك ۋە پاكىز قېرىغان بىر بوۋاي بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ بوۋاي ئاغرىپ قاپتۇ. بىر كۈنى بۇ يېزىدىكى بىر يىگىت بوۋاينى يوقلاپ كىرىپتۇ. يىگىتنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ:

— ئوغلۇم، تېخى ئەمەلگە ئاشمىغان نۇرغۇن ئارزۇ-ئارمان [illegible] ئىدى، ناۋادا قازايى-قەدەر يېتىپ قال-سا ش[illegible]ن بولدى-دە، — دەپ ياش توكۈپتۇ.

[illegible]دادا، — دەپتۇ يىگىت، — سەن يەيدى-غى[illegible]دىغىنىڭنى كىيىپ بولدۇڭ. ساقلىقڭ ئا[illegible]ارغايدى. سەن چونەكتىكى پەرىشىپ ق[illegible]نى بىرسى ئاجراتمىسىمۇ ئۆزى پەلەك-[illegible]ىدۇ. قوغۇنلۇقتا كىرگەنلەر ئالدى بىلەن [illegible]ۋ. تەقدىرگە تەن بەرگىن!

[illegible] تەسەللىسى بوۋاينىڭ كۆڭلىگە قاتتىق [illegible] ئۆتۈپ ھېلىقى بوۋاي ساقىيىپ، يىگىت [illegible] بوۋاي ئۇنى يوقلاپ كىرسە، يىگىت

[illegible]، دۇنيانىڭ ھېچقانداق لەززىتىنى كورمىدىم، [illegible]نىڭ بىرسىمۇ ئىچىلماي تۈرۈپ ئۆلۈپ كەت-

سەم قانداقمۇ قىلارمەن؟... — دەپتۇ.

— ھەي بالام، ئورۇنسىز ئوكۇنمە، بىر قوغۇنلۇققا ئوغرى كىرسە، قوغۇننىڭ پىشقىنىمۇ، توگىنىمۇ ئۈزۈدۇ. ئولۇمنىڭ نوۋىتى كەلسە ياش قېرىغا باقمايدۇ. ئۇنىڭغا نىمە ئامال بار؟! تەقدىرگە تەن بەرگىن! — دەپتۇ.

تومۇرچىنىڭ جاۋابى

بۇرۇنقى زاماندا بىر زالىم پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ ھامان قول ئاستىدىكىلەردىن مومىن بولۇشنى، ئوزىگە ئۇچراشقاندا، قول قوشتۇرۇپ، ئۈن - تىنسىز، يەرگە قاراپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىكەن. بۇنىڭغا ئەمەل قىلمىغۇچىلارنى دەرھال سوراقسىز تارتىپ جازالايدىكەن.

پادىشا بىر كۈنى بازارنى ئارىلاپ، تومۇرچىلىك بازىرىغا بېرىپ قاپتۇ. بۇ يەردىكى جاراڭ - جۇرۇڭ، جاراڭ-جۇرۇڭ پادىشانىڭ غەزىۋىنى قوزغاپتۇ. پادىشا يېنىدىكىلەردىن:

— بۇ نىمە غەۋغا؟ — دەپ سوراپتۇ.

— تەقسىر، تومۇرچىلەردىن سوراڭ، — دەپتۇ بىرسى. پادىشا دەر غەزەپ بولۇپ، قىلىچ يالىڭاچلاپ، بىر ياشانغان تومۇرچىنىڭ دۇكىنى ئالدىغا دۈمىلەپ كىلىپ:

— جاراڭ - جۇرۇڭنى توختات! — دەپ بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. تومۇرچى بولسا ئۇرۇشنى توختىتىپتۇ.

— نىمە ئۈچۈن جىملىقنى بۇزۇپ غەۋغا قىلىسەن؟

— پادىشاھىم، بۇ ئاتا كەسىپىم ئىدى، مەن شۇنىڭ بىلەن ھايات كەچۈرىمەن، جاراڭ - جۇرۇڭ قىلىپ، غەۋغا چىقارغىنى تومۇر. جاۋاپنى تومۇر-

دىن سورىدى، تەقسىر، — دەپتۇ تومۇرچى سالماق ھالدا.

— ھەي، تومۇر. — دەپتۇ پادىشا تومۇرگە، — نىمە ئۈچۈن چاراك-چۆرۈك قىلىپ غەۋغا كوتىرىسەن؟

تومۇرگە دەرھال زۇۋان كىرىپتۇ:

— ھەي پادىشاھى ئالەم، — دەپتۇ تومۇر. — ئۇستۈمدىكى بازغانمۇ تومۇر، ئاستىمدىكى سەندەلمۇ تومۇر. ئۆز جىنسىم ئارىسىدا مۇجۇلغانلىقىمغا يىغلايمەن.

(يۇقۇرقى مەسەللەرنى تۇرسۇن زىرىدىن توپلاپ رەتلىگەن)

AltunOq

ئۇيغۇر خەلق ھەسەللىرى (2)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى

(ئۈرۈمچى شەھەر ئازادلىق كوچا №306)

شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى

قۇمۇل ۋىلايەتلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

فورماتى: 1092 × 787 مم، 1/32 باسما تاۋىقى: 4.125

1982 - يىل 8 - ئاي 1 - نەشرى، 1983 - يىل 5 - ئاي 1 - بېسىلىشى

كىتاب نومۇرى: M10098.699

تىرازى: 1 — 25,000

باھاسى: 0.22 يۈەن

统一书号：M10098·699
定　价：0.22元